

Digitales Brandenburg

hosted by **Universitätsbibliothek Potsdam**

ha- Talmud ve-ḥokhmat ha-refu'ah

Kacnel'son, Ieguda-Lejb-Benëmin

ל. י. ווסלנצק.

Berlin, 688 [1927/1928]

תואירבה תרימשו תדה יקה

urn:nbn:de:kobv:517-vlib-9463

חקי הדת ושמירת הבריות¹

בקורת על הספר „השחיטה והבדיקה“ להד"ר י. דעמבא, ווארשא תרנ"ז.

I.

ב„הצפורה“ גליון 45 באה בקורת על הספר „השחיטה והבדיקה“ של הד"ר דעמבא, בה יתן המבקר כבוד ועוז לשם המחבר ויקראו בשם „קרופ שלנו“. אמנם כי השם הזה לו יאחה, כי כמוהו כקרופ, ידעו להכין כלי נשק להלחם בם נגד אויב ומחנקם. אבל השם „קרופ“ לבדו איננו די לבאר בו את תמונת ד"ר דעמבא ואת פעולותיו במלחמתו נגד צוררי השחיטה. קרופ רק יכין כלי תוחח בבתי חרושת המעשה אשר לו, אבל לא יצא המערכה לקראת האויב. לא כן הוא ד"ר דעמבא, הוא גם איש צבא היודע להשליך את נפשו מנגד ולעמוד בקשרי המלחמה. וכאיש צבא יקה את כלי נשקו מכל הבא בידו, ואיש לא יבא בדין עמו, כי — „בשעת חירום שאני“.

כי הנה כהרב ביד איש צבא, אשר בשונו ממלחמתו יקחה אל ביתו, למען הראות אותה לאמר: בזאת נלחמתי גם נצחתי, בזאת תלחמו גם אתם, בשוב האויב להתנפל עליכם — כן הוא הספר אשר כתב ד"ר דעמבא, חרב פיפיות היא, חרב הדת גם מורטה. אל תגעו בה בימי שלום ומנוחה, אך תשתמשו בה לצרכי ביחכם; היא תצלה רק למלחמה!

איש צבא מלומד מלחמה הוא המחבר, ובדבר הזה לא נוכל להתליף ולהמיר אותו באחר, ובדבר הזה כבודו גדול בעינינו עד מאד. אבל הד"ר דעמבא לא חפץ להסתפק בעטרת גבורים אשר ענדו לראשו, ויחאו גם לכבוד סופרים, לכבוד דורש וחוקר בעניני דת ואמונה. יסד לו שטה חדשה במחקר דתנו ובטעמי המצוות, ואת תמציתה נתן בחלק הראשון מספרו אשר יצא לאור — „בתקותו כי מובנים יהיו לכל, גם לאיש שאין לו עסק בהפיזיולוגיא והכמת הנתוח“ (ע' 238).

לאיש שאין לו עסק בהפיזיולוגיא והכמת הנתוח אולי יהיו הדברים מובנים, אבל לאיש שיש לו רק ידיעה מעטה בהתלמוד לא יהיו דבריו מובנים כלל.

תמצית שטתו של ד"ר דעמבא כך היא. הוא חקר ומצא כי ההבדל בין בשר שחוטא (על פי דת היהודים) ובין בשר נחורה (ר"ל על ידי שאר מיני טביחה) הוא, שבשר נחורה אחר שלשת ימים ימהר להתקלקל ולהעלות רקבון יותר הרבה מבשר שחוטא, שבשעת שחיטה הורק ממנו כמעט כל דמו. הדבר הזה מפאת עצמו הוא ענין נכבד מאד בנוגע לשאלת הכלכלה ובריאות העם, מפני שמזה נראה כי שחיטת היהודים חרשה להחזיק בבתי המקולון את הבשר אחר שלשה

¹ מאמר זה נדפס ב„המליץ“, י"ב ט"ז, 1896.

ימים, מבלי אשר ימהר להתקלקל כל כך כמו בשר נחורה. אולם ד"ר דעמבא הולך הלאה: הוא מחליט מזה, כי כל עיקרה של מצות שחיטה לא באה אלא כדי להרוק את הדם מן האברים, ומטרתה — שמירת הבריאות, כלומר שיוכלו בני ישראל לאכול בשר ארבעה וחמשה ימים אחר השחיטה, מבלי לקלקל את קיבתם. ועל היסוד הזה נוסדו לפי שטתו כל פרטי הלכות דיני שחיטה שקבעו הז"ל כהלכה, למשל הסכין צריכה שתהיה בלא פגימות לא כדי למעט צער בעלי חיים, כי אם כדי להרבות גם את הרקת הדם וכו' וכו'. לחזק את שטתו הוא מביא שלש ראיות מדברי הז"ל.

II.

נחבונן נא עתה אל היסודות שעליהם כונן המחבר את שיטתו.

(א) הראיה הראשונה: „ר' יהודה בן אילעאי אומר (בעופות) עד שישחט הורידין (חולין כ"ז ע"א), ומדוע לא ידרוש כזה גם בחיות ובהמות?”

„שאלתי את פי רבנים שונים לפתור לי ההידה הזאת ובפי כלם לא מצאתי תשובה נכונה.”

נפלא הדבר, המחבר בעצמו מצוין את המקור (חולין כ"ז ע"א). אבל היחזק כי מכל הרבנים לא ידע איש? למותר היה לו להטריח בשאלתו את הרבנים השונים, די היה לו להפוך שני דפים והיה רואה כי הגמרא בעצמה נוחנת פתרון מספיק להחידה הזאת. אך על זאת אתפלא, „לחת לו תשובה נכונה? האמנם נעלמה מהם גמרא ערוכה ומפורשת (חולין כ"ח ע"ב)? „א"ר חסדא, לא אמר ר' יהודה אלא בעוף הואיל וצלוהו כלו כאחד, אבל בהמה כיון דמנתחה אבר אבר לא צריך.” על פי דברי הגמרא (שם) שחיטת הורידין, או יותר נכון התוך הורידין, אין לה כל יחס למצות שחיטה; דברים הפוסלים בשחיטה, כמו שהיה, דריסה וסכין פגומה אינם פוסלים בחתיכת הורידין: „הכי אמר רבי יוחנן, מנקבן בקוץ והן כשרין”; ועל הדבר הזה לית מאן דפליג, והדבר הזה נקבע להלכה בשו"ע יורה דעה סימן כ"ב: „בעוף צריך לשחוט הורידין, או לנקבם בשעה שהוא מפרנס שעדיין הדם חם כדי שיצא ולא יתקרב בתוכו, ואם לא עשה כן לא יצלנו שלם, ואם צלאו שלם ישליך הורידין וכו' וכו'. הבה מה אין צריך לנקוב הורידין בשעת שחיטה מפני שאין דרך לצלותה שלמה, אבל אם רוצה לצלותה שלמה צריך לנקוב ורידיה בשעת שחיטה, ואם לא נקבם אטור לצלותה או לבשלה שלמה (הגה: ואם צלאה או בשלה שלמה דינה כמו בעוף, וסתם עוף נשחטו הורידין וסתם בהמה לא נשחטו. וכל זה כשיצא דם בשעת שחיטה אבל אם לא יצא דם אין חוששין לשחיטת הורידין דהא לא נתעורר הדם לצאת).”

מדוע זה נסתחמו טענותיהם של הרבנים ולא ענו להמחבר תשובה כהלכה על החידה אשר חד להם? היאומן כי רבנים שונים מוסמכים להוראה שכחו כלם דין מפורש בשלחן ערוך וגמרא ערוכה בחולין? אין זאת כי אם הם השיבו לו כהלכה, אבל המחבר מצא את „תשובתם לא נכונה.”

אמנם כן, להמחבר דרך אחרת בביאור המאמר של ר' יהודה. לפי דעת המחבר, שמצות שחיטה לא באה אלא להרקת הדם בלבד, אי אפשר לשחיטה

כשרה בלי כריתת הורידין, מידי דהוה פסיק רישיה ולא ימות, בבהמות ובחיות אין יוצא מן הכלל הזה, כיון שנשחטו הקנה והושט ברובם הרי נחתכו הורידין בעל כרחם, ועל כן לא היה לו לר' יהודה לדאוג להם כלל. אולם לא כזה מבנה צואר העוף (כמו התרנגולת). בהעוף יקרה (אף כי לעתים רחוקות) כי נחתוך כלי הנשימה והושט כפי הדין והורידין לא יפגמו, יען כי לפעמים מונחים אצלם הורידין עמוק עמוק בהצואר. ור' יהודה בן אילעאי ידע את הסוד הזה. „ועל כן עשה לחק לשחוט את הורידים, יען ידע כי המיתה תבוא לא על ידי שחיטת הסמנים כי אם הורידים, ר"ל על ידי הרקת הדם, הלכה המאושרת מתורת הפיזיולוגיא". המחבר מביא ראיה לדבריו ממעשה שהיה. אחד השוחטים בפעטערבורג הפך להראות לו שחיטה כשרה בלי פגימת הורידין, אבל לא עלתה בידו, ומזה יוכיח „כי מעשה כזה לא יצלח בידי שום שו"ב, אם רק לא יקרה לפניו עוף כזה אשר כיוצא מן הכלל מונחים אצלו הורידין עמוק עמוק“.

אנכי אינני בעל מלאכה זו, ולא אוכל לשפוט על פי הנסיון עד כמה צדק המחבר במשפטו. אולם שאלתי את פי שוחטים בקראים ומומחים על אדות הדבר הזה, והם הגידו לי כי „שחיטה יבשה“ הוא דבר מצוי מאד אצל המתלמדים שעוד לא הרגילו את ידם להוליך ולהביא את הסכין בתגבורת מספקת, לחתוך גם את הורידין. אל נא נשכח גם זאת, כי בזמן הזה שוחטין בסכינים חדות וממורטות כל כך, עד שקשה מאד לעצור את מרוצתם. סכינים כאלה לא היו לאבותינו, ואז היתה שחיטה יבשה דבר עוד יותר מצוי מאשר בזמן הזה.

אבל נייחיו ספר ונחזיו. הרמ"א אומר, כי „סתם עוף נשחטו הורידין וסתם בהמה לא נשחטו“. ביאור הדין הזה הוא פשוט מאד: רוב מצויין אצל שחיטה בקראין הן, וחזקה על שוחטי ישראל שלא יוציאו מתחת ידם דבר שאינו מתוקן; לפיכך בעוף, שצריך השוחט לנקוב את הורידין מיד אחר השחיטה, בודאי עשה כדון ונקבם, אבל בבהמה, שאין השוחט מחויב לנקב את הורידין — סתמן שלא נשחטו. ולפיכך אם צלחה שלימה עליו להשליך את הורידין ולחתוך מן הבשר סביבם כדי עובי אצבע וכו', ואי איתא להא דאמר ד"ר דעמבא, מאי איריא עוף, בהמה נמי סתמן נשחטו מבעיא ליה? הלא פסיק רישיה ולא ימות הוא! אטו לא ידע רמ"א מילתא דזיל קרי בי רב הוא? האמנם נאמר, כי גדולי הפוסקים, שעסקו כל ימיהם בעניני שחיטה וטריפות, לא ידעו דבר פשוט כזה, או ידעו אותם וקבעו הלכות לדבר שאינו אפשר במציאות, ויחפלו על דבר בהמה שפרחה על הגג והטילה ביצה?

III.

הראיה השניה, שהשחיטה באה רק להרקת הדם, רואה המחבר בידיעת חז"ל את סוד הבלעת הדם באברים על ידי פסיקת חוט השדרה. אחרי אשר יזכיר המחבר את דבריו אשר דבר בשנת 1893 בדרשתו נגד טביחת הבהמה על ידי דקירה בעורף (האופן הרוססי) יוסיף לאמר:

„אולם בעת החיא התעסקתי בשאלה זו רק מצד הרחמנות ושמירת הבריאות, ולצד הדתי שבה לא שמתי לבי, וכמו כן טרם עוד החלתי אז ללמוד חולין, ומה גדל אחרי כן בעיני הפלא בהחלי לשקוד על מסכת חולין ובמצאי שם מאמר כזה: אמר שמואל משום ר' חייא השובר מפרקתה של בהמה סודם שחצא נפשה הרי זה מכביד

את הבשר וגזל את הבריות, ומבליע דם באברים (חולין ק"ג ע"א). האמנם אין להתפלא על גדול ידיעת התנא הזה? והתנא הזה, רבי חייא לא שאב ידיעותיו מהדאקלאד שלי בחברת הרופאים בפטרבורג...

הקורא התמים ויכול להאמין על פי הדברים האלה, כי היה ה"דאקלאד" של המחבר כעין התגלות תורה חדשה בעולם הרופאים. אבל באמת לא מפי המחבר אנו חיים בשאלה זו. עוד לפני ה"דאקלאד" הזה ידעו הרופאים כי כל נזק בחוט השדרה לעומת המפרק מביא לידי הבלעת דם באברים והבלעת דם באברים מביאה לידי מהירות קלקול הבשר. אבל לא על זה אנכי דן כעת. בכל אופן צדק המחבר כי יש להתפלא מאד על ר' חייא. ובדבר הזה אינני חולק על המחבר כלל, ונחפוץ הוא כי משנת 1882 ועד היום הזה, לא חדלתי להוכיח בספרי, כי חכמינו בעלי התלמוד ז"ל הקדימו בחכמת הרפואה את חכמי אירופה עד כדי אלה וחמש מאות שנה. ידיעת חז"ל בחכמת הרפואה היא שצמחה לי להוכיח כי דיני טרפות לא נתנו לשם שמירת הבריות, כי אלמלא כן אז עלינו להתליט, כי חז"ל לא ידעו בחכמה זו ולא כלום.

הנה כי כן תמים דעות אנכי עם המחבר הזה, כי המאמר של שמואל בשם ר' חייא הוא נפלא מאד, ויעיד על טביעת עינם הנשגבה של חז"ל, שידעו להשיג ולתבונן אל מראות הטבע היותר דקים ולהוציא על פיהם משפט אמת לדין ולהלכה. אבל היכול נוכל להוכיח ממאמר זה, כי מצות שחיטה ניתנה רק להרקת הדם? שבירת המפרק מביאה לידי הבלעת דם באברים ולידי גזל הבריות, אבל איננה פוסלת את השחיטה כלל ואיננה עושה את הבהמה נבלה כשחיטה בסכין פגומה או כשהיה, דריסה וכו', ודין מפורש הוא ביר"ד (סימן ס"ז): „השובר מפרסחה של בהמה אסור לאכול מבשרה חי וכו' וע"י מליחה מותר אפילו לקדרה ולצלי מותר אפילו בלא מליחה (הגה: ונהגו להחמיר לתתו ולמלחו אה בצלי)”. ואי איתא להא דאמר המחבר, דסכין פגומה נמי משום הבלעת הדם נגעו בה, סכין פגומה נמי לא הוה משוי לה לבהמה נבלה! מאי שנא קודם שחיטה, מאי שנא אחר שחיטה, הלא הא והא משום שמירת הבריות הוא?

„האם ידע ר' חייא. — ושאל המחבר — כי מרכזי צנוריי הדם הנמצאים במוח המשוך נמשכים ומונחים בחוט השדרה?”

המחבר ישער כי ר' חייא שלא היה רופא, לא היה יכול לדעת את דבר הבלעת הדם על ידי העיון (טהעאררעט). ובדבר הזה נוכל להסכים עם המחבר. בימי ר' חייא וגם ימים רבים אחריו לא היה גם להרופאים כל מושג מעצבים הממונים על התכווצות של צנורי הדם בכל הגוף, וא"כ לא יכלו לדעת את המרכזים של עצבים כאלה. אבל מזה אין עוד להוכיח „כי דבר זה ידע ר' חייא מן המסורה” (הלכה למשה מסיני?) כמו שנוטה המחבר לשער. איש שעניו בראשו, איש שיש לו טביעת עין וכשרון לתבונן אל המעשים אשר יעשו לעיניו, יכול היה לבוא לידי ידיעה זו על ידי נסיון פשוט מאד. הנה הוא רואה שור טבוח לעיניו, הדם מזנק בחזקה מבית השחיטה, והנה בא הטבח ושבר את מפרקת השור, והדם יחדל לזנק בחזקה, כי אם מקלה בנחת. ואם יראה מעשה כזה אחת, שתים ושלוש, האם לא יבוא לשפוט כי שבירת המפרק היא הסבה כי חדל הדם לזנק. אם כן איפה נשאר הדם שלא יצא? — מובן מאליו שנבלע באברי השור.

איך באר ר' חייא לעצמו את המחזה הזה, — לא נוכל לדעת היום; יקן כי ר'

היא יציע לפנינו רק את המעשה כמו שהוא, מבלי לבאר את סבתו. אבל קרוב לאמת כי הוא באר לעצמו את סבת המחזה כמו שמבאר את דבריו הפרשן הגדול ר' שלמה יצחקי, שדבריו מתאימים גם כן לתורת הפיזיולוגיה.

IV.

הראיה השלישית:

„שאלו את פי מאה רבנים — יאמר המחבר — מדוע תקנו חז"ל כי השחיטה תעשה בסכין בלי פגימות? ואז תשמעו כמעט מפי כלם כי: „הטעם בזה הוא רק צער בעלי חיים“.

לוא הייתי רב בישראל, כי עתה חשבתי לי לכבוד גדול להיות המאה ואחד בדבר זה. ועכשו שאינני רב, רק רופא פשוט, שאין תורתו אומנתו, אחשוב לי בכל זאת לכבוד גדול כי בן אנכי לעם שיש לו חקים צדיקים ומשפטים ישרים כאלה; כי בן אנכי לעם, שייסודי תורתו הם האהבה והרחמים שמהם תוצאות גם לפרטי הדת ודיניה, כמו למשל הדין של סכין בלי פגימות.

אולם המחבר יחשוב כי הטעם הזה איננו מספיק, ועל כן עלתה בידו להכניס בשאלה הפשוטה הזאת מבוכה גדולה מאד, עד כי ממאה רבנים לא ימצא גם אחד, שיסכים לו מצד תורת הדת, וממאה רופאים לא ימצא גם אחד, שיסכים לו מצד חכמת הרפואה.

וכל זה הוא רק פרי החפץ לעייל פילא בקופא דמחטא. הד"ר דעמבא: שהוא רופא מוסמך וא"כ יודע פרק בפיזיולוגיה, נשאו לבו לברוא גם שיטה חדשה בחקר דת ישראל. להמחט הדקה והקלושה שברא לנו קרא בשם „שמירת הבריאות“. ועתה יחפץ לדחוק ולהכניס את השנהב הגדול, את התלמוד עם נושאי כליו, בתוך אוזן המחט...

„ואולם — יאמר המחבר — בידענו היטב כי כח ההרגשה של בעה"ח איכלי עשב קטן הוא מאד, וביחוד קטן הוא בעור ובשרירי בעה"ח האלה, נתפלא על הדקדוקים היתרים האלה שגזתו חז"ל לשחוט בסכין בלי פגימות... ועוד יותר נשוב ונתפלא בראותנו כי חז"ל אלה, אשר עינם חסה על השור — הם תקנו לפרוע בשעת מילה את בשר הילד הרך, האמנם לא יכלו גם הם לחקן בילד הנמול להשתמש בסכין במקום הצפרנים?״

„וראו מצאתי (Heureka!) על השאלה הזאת תשובה נכונה המספקת לבטל כל הקושיות, וכל רופא יסכים לה (?): כל מכה הבאה על ידי סכין חדה ומורטת תפליט דם רב וכל מכה הבאה על ידי סכין כזה תפליט דם מעט... פצעים הבאים על ידי פריעה יפליטו רק דם מעט... ולכן תקנו חז"ל לשחוט את הבהמה בסכין חדה ולפרוע בשעת מילה, יען כי אם השחיטה תעשה בסכין עם פגימות אז לא יצא הדם כראוי, ואז מלבד כי יגדל צער בעה"ח, עוד יפחת ערך הבשר שהוא מוכשר ביותר להתקלקל במהרה ע"י הדם העצור בו וביחוד במקומות החמים... לא כן במילה שאז נשתדל בכל מאי דאפשר לעצור בעד יציאת דם הילד, ועל כן תעשה בו הפריעה.“

ראשית כל דבר עלי להודות להמחבר הנכבד על אשר הוציא את ספרו בלשון עברית ולא בלשון רוסייה. לוא היה ספרו נדפס באחת מלשונות אירופה, כי עתה היו דבריו, שהבאתי למעלה, מביאים חו"ש לידי חילול דתנו. המחבר מזכיר רק את

הפעולה השנייה ממצות מילה — את הפריעה, ועל דבר החתוך לא ידבר דבר. הקורא אשר לא מבני ישראל, ואשר לא ראה את מעשה המילה מעודו, יוכל על פי דברי המחבר להאמין, כי היהודים האכזרים אינם הותכים את ערלת ילדיהם במאכלת חדה ומורטת, כי אם קורעים או מזלקים אותה בצפרניהם, כמו שעושים זאת באמת עמים פראים אחרים בארץ אפריקא ועל ארץ ים האוקיינוס. אך זאת היא תורה אכזרית! יאמרו משנאינו — אולם אנחנו היהודים הלא ידענו כי בעשיית החתוך אנחנו משתמשים בסכין ולא בצפרנים, וביחס לסכין אין כל הבדל אצל חז"ל בין שהיטה ובין מילה. הא לכם שני סמנים מן היורה דעה: סימן ו': „בכל דבר החלוש שוחטין; בין בסכין בין בצור בין בקרומית של קנה האגס וכיוצא בהם מדברים החותכים והוא שיהיה פיו חד ולא יהיה בו פגם.“ סימן חס"ד: „בכל מלך, ואפילו בצור ובזכוכית ובכל דבר הכורת חוץ מבקרומית של קנה לפי שקסמים נתזים ממנה וכו', ומצוה מן המובחר למול בברזל בין בסכין בין במספרים, ונהגו למול בסכין.“ הננו רואים כי הדין מחמיר במילה יותר מבשחיטה, אבל שוחטי ישראל ומוהלי ישראל זריזים הם, רחמנים בני רחמנים הם, ועושים לפנים משורת הדין ובוחרים בין לשחיטה בין למילה במאכלת חדה ומורטת מאד, ואם במילה אין פגימה פוטלת, הוא רק מאשר שהמילה בכלל לא תפסל משום דבר. בהמה שנשחטה בסכין פגומה היא פסולה ואיננה נאכלת לישראל אלא נמכרת לנכרים. ואם נימול ילד בסכין פגומה, האם נאמר עליו שהוא איננו יהודי, וכשיגדל לא יהיה מצטרף למנין עשרה?

הנה כי כן המילה תעשה אצל היהודים לא בצפרנים, כי אם בסכין חדה מאד, ומה חועיל אחרי כן הפריעה? ואם כל מטרת חז"ל בפריעה היתה כדי לעצור את הדם, מדוע לא תקנו חז"ל שתעשה גם המילה בצפרנים, כמו אצל העמים הפראים, או לכל הפחות בסכין כזה ופגומה דוקא?

V.

המחבר אומר: פצעים הבאים על ידי פריעה יפליטו רק דם מעט, כמדומה לי שהמחבר במחילת כבודו לא הבין את פירוש המלה „פריעה“. לדעתו פריעה = קריעה. אבל באמת הלא ידוע הוא כי „פריעה“ הוראתה „גלוי“ (מלשון „ופרע את ראש האשה“) כלומר גילוי העטרה ע"י החזרת „העור הרך“, שנשאר עליה אחרי כריתת הערלה כלפי מעלה לעומת הבטן.

כמומחה לאותו דבר הנני לבאר פה את ענין הפריעה. הערלה היא המשך העור המכסה את הגיד, שהולכת ונמשכת כלפי מטה, ואחרי אשר חכסה את העטרה¹⁾ תלך הלוד וצר כעין משפך ותכלה למטה מראש הגויה בפה צר מאד. עור הגיד כנודע מסוגל לחמשך ולהתכווץ במדה מרובה מאד, ועל כן מיד אחר כריתת הערלה, עור הגיד מתכווץ והולך כלפי מעלה, ואז הננו רואים, כי על ראש הגויה נשאר „עור רך“

¹⁾ כנודע יש מחלוקת בין הפוסקים מה נקרא בשם עטרה: אם רק הגבנון הנבזה המקיף את אחורי הראש (מה שקורין המנחחים בשם Corona glandis) או כל הבשר הנמצא מהגבנון הוח ולמעלה (מה שקורין המנחחים בשם glans). מבלי להכריע בין שתי דעות אלו הסבמתי לקרוא בשם עטרה להגבנון (Corona glandis) ובשם ראש הגויה לראש הגיד (glans), אפ"י שרדעתי כי גם השם „ראש הגויה“ עוד לא הוברר אצל המפרשים (עיין וי"ד סימן רס"ד סי' ב' וש"ך וט"ז שם, ועיין חוספוט וזם טוב למסכת נגעים פ"ו).

ודק כקליפת השום, הנקרא אצל המנתחים בשם „קרום הריר של הערלה“ (Lamina mucosa praeputii). „הער הרך“ או הקרום הפנימי של הערלה אין בו עורקי דם כלל, ולו היינו יכולים לחתוך אותו בסכין לא היה מוציא דם כלל, ומכל שכן שלא היה „מוציא דם רב מאד“ כמו שמספר המחבר. העור הרך מדובק כמו בדבק אל העטרה ואל ראש הגויה, ומעצמו לא יתפרד ממנו (אצל הבלתי נמולים ישאר הקרום הפנימי מדובק אל ראש הגויה על פי רוב במשך כל השנה הראשונה לימי חייהם¹). אצל המושלמנים ואצל הקראים שאין להם מצות פריעה, ישאר „הער הרך“ מדובק אל ראש הגויה כמו שהיה קודם המילה, ורק במשך ימים אחדים יתכווץ ויפרד מן העטרה ויתחבר עם שפת הפצע של עור הגיד. מובן מאליו שפצע המילה לא יוכל אצלם להרפא בזמן קצר כמו אצלנו היהודים. אבל יש שהקרום הרך שאיננו מכוסה אצלם בעור, יעלה מחית בשר הי שיתחפף אחר כן לצלקת, ויתקדם בגליל של עור שיקבל תמונת ערלה מלידה ומבטן; או יקרה שעור הגיד יצבה במשך יום או יומים אחר המילה, ועל כן יתארך עד שיכסה את כל הקרום הרך, ושפת הפצע של עור הגיד תתחבר עם שפת הפצע של העור הרך, עד שיהא נראה כאילו לא נימול הילד כלל. אם כה ואם כה מצות מילה לא תשיג את מטרתה, ולפיכך גזרו חז"ל: „מל ולא פרע כאלו לא מל“². כדי לקיים מצוה זו, המוהל תופס את שפת הקרום בצפריני שתי ידיו וקולפו מראש הגויה, לפעמים גם מבלי לקרוע אותו כלל, ומפשילו לאחוריו למען יתחבר מיד עם שפת הפצע של עור הגיד. ורק על פי רוב יקרה שפי הקרום הוא קטן וצר מאד, ולא נוכל להחזירו לאחוריו מבלי אשר יקרע מעט אצל שפתו, אבל הדבר הזה לא יסבב כל כאב להרך הנמול.

הננו רואים אם כן שאף על פי שהפריעה עצמה לא באה אלא למטרה דתית, כדי שלא יתרבו „משוכי ערלה“ בישראל, אבל יש בה גם תועלת גדולה ונכבדה מצד חכמת הרפואה, כי על ידה ימחר פצע המילה להעלות ארוכה. ולו לעצתי שמעו הקראים, כי עתה יעצתי להם להנהיג אצלם את הפריעה, אם לא לשם מצוה, על כל פנים מצד תועלתה הגדולה.

נשובה עתה לבקרתנו. חז"ל לא תקנו מעולם כי הפריעה תעשה דוקא בצפרינים כמו שיחשוב הד"ר דעמבא, אבל תקנה זו אך למותר היא, מפני שאי אפשר לעשותה באופן אחר: באצבעותיו לא יוכל המוהל לתפוס את הקרום הדק הדבוק אל ראש הגויה, ועל כן הוא תופס אותו בצפריניו. הנני שונה עוד הפעם את דברי, הפריעה איננה קריעה, כי אם גלוי העטרה בלבד. המוהל מתכוון לקלוף את העור הרך מעל העטרה ולא לקרוע אותו, ורק אם אי אפשר לקלוף בלי קריעה אז יקרע אותו. יעשה זאת המוהל בכל אופן שירצה ובכל אופן שיוכל ובלבד שלא ישתמש בסכין, כמו שיעץ המחבר לחז"ל. הבין לא אוכל, איך יתחוך המוהל בסכין חדה את הקרום הדק הדבוק אל ראש הגויה, הלא יפצע את הראש פצע אשר לא יוכל להרפא³.

¹ אח קוראיני היופאים נבקש לעיין על אדות הדבוק הזה הנקרא בשם „עפיטעליאלע פערקלעבונג“ - Gerhardt's HdB. der Kinderkrankheiten, Bd. IV, 5. Teil. Bokai, Urogenital-organe, S. 120

² הרב הגאון ר' אליהו פוסק בספרו „כורת חברית“ (לעמבערג תרנ"ג) מביא להלכה בפירושו: „בגדול מותר לחתוך עור הפריעה בסכין או במספרים ובקטן אסור“. פה אעיר כי אני, אם יקרה לי שהפח של עור הפריעה הוא צר מאד, עד שלא אוכל לתופסו בצפריני, הנני משתמש במספרים שהענף

טעות גדולה טעה המחבר באמרו: „ועוד יותר תתקבל תקנת הפריעה על הלב, אם נגיד ונוסיף כי על הגיד מצד הבטן נמצא עורק גדול לפי ארכו, אשר על ידי החתוך בסכין יוכל להפצע ולהוציא דם רב מאד, לא כן בפריעה, אז לא יצא דם לו גם יפצע“.

„עורק גב הגיד“ (Arteria dorsalis pen.) מונח לא בהקרום הדק הניתן לפריעה כמו שיחשוב המחבר, כי אם בעור הגיד לכל ארכו, ועל כן כבר נתחך העורק הזה בשעת כריתת הערלה, ועל כן אין לנו לפחוד עוד פן נפגע בו — כי איננו! דם רב לא יצא ממנו אחרי כריתתו לא לבד אצל הילדים שהוא דק כחוש השערה, כי אם על פי רוב גם אצל הגדולים. נזילת דם מפצע המילה אצל הגדולים היא על פי רוב מעורק אחר, המונח על העבר השני של הגיד לעומת כוסי הבריצים, והנקרא בשם „עורק הרסן“ (Arteria frenuli). אצל מרבית הילדים יחתך עורק הרסן בשעת המילה, ובכל זאת חיים וקיימים אנחנו ח"ל מימי אברהם אבינו ועד היום הזה¹. ובכל זאת נזהרים מוהלים מומחים להחזיק את הסכין בשעת כריתת הערלה לא בזווית נצבת (פערפנדיקוליא) אל אורך הגיד כי אם מעט באלכסון; מלמעלה למטה ומאחור לפנים, לבלי נגוע בעורק הרסן המונח בתחתית של העטרה².

אבל כל האמור למעלה יש לו ענין רק אל החיתוך ולא אל הפריעה, וכל הקירת המחבר על דבר הפריעה אין לה ענין כלל אל שאלת השחיטה, ולא נוצרה אלא כי אם למען יאמינו לו הנוצרים החמימים כי לא ניתנה שחיטה לישראל אלא בשביל הרקת הדם בלבד, וכי מטרתה היא שמירת הבריאות.

סכין פגומה פוסלת בשחיטה, לדעת המחבר, מקל וחומר. הלא כה דבריו: „כל מכה הבאה על ידי סכין חדה ומורטה תפליט דם רב וכל מכה הבאה על ידי סכין כהה תפליט דם מעט... ואם בהאצבעות ששם קטנים הם כלי הדם כד, בהצואר על אחת כמה וכמה. לא כאלה פצע שנעשה ע"י סכין שאיננה חדה ובפרט שאיננה חלקה, על ידי פצע כזה לא יאבד דם רב. עתה הנקל להבין מדוע אמרו חז"ל: סכין שפיה חלק ולא חד אפילו מוליד ומביא כל היום שחיטתו כשרה“.

המאמר הזה נאמר כנודע על דרך ההפלגה ובכלל הוא קשה ההבנה; אבל כנראה דעת חז"ל היא כי צער בעלי חיים הבא על ידי פגימה גדול הרבה מאד מהצער שבא על ידי סכין כהה, אם רק הוא חלק. אבל מדוע נקל להבין את המאמר הזה על פי

האחד מהם הוא דק מאד אבל יש בראשו כפתור עגול וקטן, ואותו אני מכניס בין ראש הגויה ובין העור הרך וחותך מעט את שפתו, כדי לחקל לי את הפריעה; ומנהגי זה איננו מתנגד אל הדין כלל, אבל הדבר הזה דורש זהירות יחירה, ומותר רק לרופאים ולא למוהלים בלתי רופאים, כי יש לפחד, פן יכניס המוחל במשגת את ראש הענף אל פי צנור השחן, תחת להכניסו בין ראש הגויה ובין העור הרך, והדבר הזה יוכל להביא את הילד לידי סכנת גדולה.

¹ סכנת מנוולת דם הבוא (וח"ל רק לעתים החוקות) על שני פנים: או שהמוהל לא נזהר ונגע בסכיניו בשעת חתוך הערלה בראש הגויה, או שהיה הילד נצר ממשפחה של העמאפיליים (שמחו קרוביו מחמת מילה). עיין ספרי „Сведения о гемофилии в талмуде. С. П. Б. 1884 г.“.

² זה מכבר הוריתי למוהלים אחרים ממכירי לעשות כן, וכן יורה גם הפרופיסור האנגלי עריקסען בספרו שנעחק גם ללשון רוסית „Теоретическая и практич. хирургия, Том II. С. П. Б. 1881“.

ומה מאד נחנחתי לראות גם בספרו של הרח"ג ר' אליהו פייסק שטביא בשם ספר מנורת המאור לדינא, חז"ל: כן וראת לחתוך לצד הבטן יותר מעט מאשר לצד הרגלים, ולא הרבת יותר, וכל מה שחצלה יותר קטנה, יותר יפחות בחתוך לצד הרגלים, ויחתוך באלכסון וכי'.

שטחו של המחבר — פליאה דעת ממני. כנראה יחשוב המחבר כי אחר אשר „כח ההרגש של בעה"ח אוכלי עשב קטן הוא מאד" אין לנו לחוש, אם יוליד ויביא כל היום, אבל הפגימה תעשה קריעה או פריעה בצנוריו הדם והפצעים הבאים על ידי פריעה יפליטו רק דם מעט, לפיכך פוסלת הפגימה בשחיטה, וכן כי מטרת השחיטה היא להוציא כל הדם מן האברים כדי שלא יתקלקל הבשר, וביחוד במקומות החמים... אבל בכל אופן הקליוחומר שהביא המחבר צולע מעט על ירכו. האמנם יחשוב המחבר באמת ובחמים שאם נחתוך את מזרקי הדם הגדולים הנקראים בשם עורקי השינה (Carotides) בסכין פגומה, אז יצא מהם רק דם מעט? האמנם יאמין כי על ידי השחיטה הקטנה שתשרוט הפגימה בכחלי העורקים הגדולים האלה יקרה הדם הדופק בהם בחזקה, ויהיה לזנק כמו שיקרה בחוך נימי הדם הדקות אשר בבשר האצבע? והקל וחומר, שהן המחבר מה תהא עליו? איכא למיפרד! מה לכלי הדם שבאצבע שכן הם קטנים ומחמזמים על ידי פגימה ולפיכך הדם נקרה בתוכם⁽¹⁾, תאמר בעורקי הצואר שהם גדולים וחזקים ואין הפגימה פועלת עליהם כלל?

אבל כל הפלפולים האלה אך למותר הם, אחר אשר לפי דעת חכמי התלמוד אהת היא לנו, אם בשעת שחיטה יצא מן העורקים דם רב, או מעט, או לא תצא מהם אפילו טפה אחת. הלא משנה מפורשת היא בחולין „השוחט בהמה חיה ועוף ולא יצא מהן דם כשרום"⁽²⁾. והדון הזה לית מאן דפליג עליה והוקבע להלכה בוורה דעה (סימן כ"ח סעיף כ"ב). מפני שעל פי הדין דם שלא פירש מן האברים הוא מותר, אעפ"י שלדעת המחבר הוא מקלקל את הבשר. ורבותא ישימיענו הרשב"א, שאם לא יצא דם בשעת שחיטה אין חוששין לשחיטת הורידין לא לבד בבהמה כי אם גם בעוף, דהא „לא נתעורר הדם לצאת" ומותר לצלותם שלמים, והדבר הזה הוקבע להלכה בהגהת הרמ"א (יו"ד סימן כ"ב סעיף ב').

VI.

ישמחו הקראים ויגילו ההולכים בעצת ענן, כי קם להם באחרית הימים גואל מקרב הרבנים שנואי נפשם. ואנחנו — אנחנו לא נשמח ולא נתעצב, רק נחמה תמוה. אם נתבונן אל חלוקי הדינים בהלכות שחיטה שבין תורת הקראים ובין קבלת חכמי התלמוד, אז נראה כי מתאימים הם עם הברדל השקפתם על היחס שבין השחיטה והוצאת הדם. לפי דעת בעלי הקבלה השחיטה היא מצוה בפני עצמה ואין לה כל

⁽¹⁾ כידוע בחכמת הרפואה, הדם העצור בחוך צנוריו לא יקרה לעולם כל זמן שכתלי הצנור מבפנים הם בריאים ושלמים, ורק כאשר ישחנה טבע הכתלים על ידי מחלה או על ידי מכה חזקה מבחוץ אז יקרה הדם בחוך הצנור.

⁽²⁾ לפי דעת המפרשים חיה ועוף איצטריכא ליה: דאף על גב דטעונין כסוי הדם, חני מילי שיצא הדם בשעת שחיטה, אבל לא יצא דם, לא חיוביה רחמנא להוציא דם ולכסות. לדעתו יקרה החילוק בזה שבין חכמי התלמוד וחכמי הקראים הוא בהכנת הכתוב (ויקרא י"ז י"ג) אשר יצור ציד חיה או עוף אשר יאכל, ושפך את דמו וכסותו בעפר. לדעת הקראים הפעל „ושפך" הוא על דרך הצווי, ושיעור הכתוב הוא כך: אם יצור ציד חיה ועוף הוא מחויב לשפוך את דמו ולכסות אתו בעפר; ולדעת חכמי התלמוד הפעל „ושפך" הוא על דרך החנאי, כלומר אם ישפוך את דמו אז הוא מחויב לכסותו בעפר, אבל הרשות בידו לשחוט אותם מבלי לשפוך את דמם, ואז הוא פטור מטעות כסוי הדם.

עסק עם הוצאת הדם מן האברים, והכמי הקראים סוברים כי כל עיקרה של מצוה שחיטה הוא להוצאת הדם¹, ולפיכך:

(1) בעלי הקבלה מסתפקים בשני סימנים: קנה וושט, והקראים דורשים ארבעה סימנים דוקא: קנה, וושט ושני ורידים.

(2) לדעת בעלי הקבלה העובר נותר בשחיטת אמו, בין שלא כלו חדשיו ובין שכלו חדשיו; ואעפ"י שדמו אסור, אינו טעון שחיטה. והקראים סוברים, עובר אינו נותר בשחיטת אמו, ואם לא כלו חדשיו הוא נבלה, ואם כלו חדשיו, אפילו לא הפריס על גבי הקרקע טעון שחיטה בפני עצמו.²

(3) לדעת בעלי הקבלה הבהמה נותרת בכריתת הסמנים, ואם הוסיף לשחוט עד שהחיוז את הראש הרי הוא כחותך בשר בעלמא, והבהמה לא תחנבל על ידי זה (חולקין ל' ע"ב, ועיין ב"ר"ד ס' כ"ד סעיף ה', ובש"ך ובט"ז שם). ולדעת הקראים, אם הוסיף לשחוט עד שנגע בסכיניו במוח השדרה פסולה. ר' אהרן בן אליהו ניקומודיאן בספרו "גן עדן" אינו נוחן טעם לזה כלל, אבל נראין הדברים שהקראים נשענו בזה על המאמר של שמואל בשם ר' חייא: "השובר מפרקתה של בהמה קודם שתצא נפשה — מבלע דם באברים"³.

בספרי התלמוד לא נשאר כל זכר לחלוקי הדעות שהיו בין הצדוקים והפרושים בהלכות שחיטה. אולם אם נלך בעקבות הד"ר הרכבי (ובעקבות החוקר הנכבד הזה הלא נוכל ללכת בטח) כי הקראים אינם כחה חדשה שקמה בישראל, כי אם הם יתר הפלטה הנשארה מכת הצדוקים, שלא יכלה להתקיים בגלוי אחר הרבן הברית, אז יש לשער כי דעת הקראים בזמן הזה היא דעת הצדוקים בימים ההם. אדמה כי יש לנו רשות עוד ללכת הלאה ולשער, כי הלכות שונות כמו דיני "שחיטה יבשתא" ודיני "בן פקועה" לא נקבעו מאת הפרושים אלא כדי להוציא מלבן של הצדוקים, כי השחיטה מצוה בפני עצמה היא ואין מטרתה להוציא את הדם מן הגוף. וביחוד קרובה ההשערה הזאת ביחס אל ההלכה הנפלאה של ר' שמעון שזורי: "בן פקועה" אפילו בן ה' שנים וחורש בשדה שחיטת אמו מטרתו (ודיני טריפות אין נוהגים בו) וכן היה ר"ש שזורי מתיר בבנו ובן עד סוף כל הדורות "חולקין ע"ה ע"ב, ו"ד ס' י"ג). לקבוע הלכה כזו לדבר שלא יקרה כלל, או לדבר שיקרה רק לעתים רחוקות מאד צריכה להיות סבה נכבדה.⁴

¹ וז"ל ר' אליהו בשו"ע בספרו אדרת אליהו (ענין שחיטה פ"ד): "הכונה בשחיטה היא הוצאת הדם מכל אברי וחחי בפעולת היותה קלה, ולכן אמרו החכמים שצריך בשחיטה לכרות ארבעה סמנים... לא כפי מה שפסקו בעלי הקבלה שאין צורך בשחיטת הורידין".

² אעפ"י שצריך טענותיהם של חכמי הקראים הוא נגד הכלל של חז"ל: "עובר ירך אמו הוא", אבל מיבין מאליו שגם משום הוצאת דם נגעו בו. כי היא הנוחנת: מפני שיש לו שטה של מרוצת הדם בפני עצמו שאיננה מתרופפת בשחיטת אמו, לפיכך סוברים עובר לאו ירך אמו הוא. בכל אופן הרבנים שמחזירים אותו בשחיטת אמו, אינם חוששים להוצאת דמו.

³ בעל אדרת אליהו (ענין שחיטה פ"ה) מביא בשם ר' שלמה הנשיא עוד טעם אחר: "החזרת החזרת כאב השחיטה ומה שהוסיף עליו לא יכשר, ועל זה יתחייב השוחט בעת שיתחזק רצונו כי נשלם פועל השחיטה שלא יוסיף לכרות מאומה". בכל אופן גם הטעם שהבאתי אמת הוא.

⁴ עיין: דור דור ודורשו הלך א', צד 112 ואילך.

האם בצדיה יצא המחבר ללחום את מלחמת הקראים נגד הרבנים? אין כל ספק כי לא בצדיה, כי אם — בבלי דעת. כלנו יודעים את אהבת הד"ר דעמבא לתורת הרבנים, אשר חרף את נפשו ללחום נגד צורריה.

בצאת הד"ר דעמבא המערכה ללחום נגד האנטוסמיטים ראינו ושמהנו, כי כמלומד מלחמה יודע הוא לשוף את אויביו עקב „בנקודת רפיונם“; הוא ידע כי אירופה אהבת לאכול בשר בריא וטוב, הוא ידע כי אירופה של קק המאה התשע עשרה דואגת יותר לכיסה מאשר תדאג לנפשה, ויזכיר לה כי בשר שחיטת היהודים טוב ובריא, גם יוכל להתקיים זמן מה מבלי אשר ירקב, ועל כן אין בו משום דרא דממונא. וברבר הזה אמנם היתה הצדקה אתו, כי השוחטים בזמן הזה הלא ישחטו גם את הורידים, ועל כן באמת טוב הוא בשר השחוט ממשר הנהורה. אז יחשוב הד"ר דעמבא בלבו לאמר: אם כן הדבר, מדוע זה לא נאמר, כי זאת היתה גם כונת נותן התורה. וכי מאי איכפת ליה להקב"ה למי ששחט מן הצואר או למי ששחט מן העורף, אלא לא נתנה מצות שחיטה לישראל כי אם לשמירת הבריאות. ואם מצות שחיטה היא לשמירת הבריאות, מדוע לא תהיינה גם הלכות טרפות לשמירת הבריאות, ומדוע לא יהיה גם איסור שעטנז לשמירת הבריאות? בידי איש הרוץ במלאכתו תוכל חכמת הרפואה לבאר את כל אשר תחאו נפשך. והנה לפנינו שטה שלמה בחקר הדת, שטה ערוכה לפי טעם אירופה של סוף המאה התשע עשרה.

איך היתה דעת התלמוד בזה נראה מן הספור הזה.

„שאל גוי אחד את ר' יוחנן בן זכאי: אילין עובדייא דאתון עבדין נראין כמין כשפים: אתם מביאים פרה ושורפין אותה וכותשין אותה ונוטלין את אפרה ואחד מכם מטמא למת, מזין עליו ב' וג' טיפין ואתם אומרים לו: טהרת. א"ל: ראית אדם שנכנסה בו רוח תזזית? א"ל: הן! א"ל: ומה אתם עושין לו? א"ל: מביאין עקרון, מעשנין תחתיו וכי. א"ל: ישמעו אזניך מה שאתה מוציא מפיד: כך הרוח הזה רוח טומאה וכי? מזין עליו מי נדה והוא בורח. לאחר שיצא, אמרו לו תלמידיו: רבנו, לזה (שאינו יודע אלא תורה שבכתב לבד) דחית בקנה, לנו (בעלי ההלכה) מה אתה אומר? א"ל: הייכם, לא המת מטמא ולא המים מטהרין, אלא אמר הקב"ה: חקה תקקתי, גזרת גזרתי, אי אתה רשאי לעבור על גזרתי!“ (במדבר רבה פרשה י"ט).

VII.

אם היסודות שבנה עליהם המחבר את שיטתו ההיגיונית של שחיטה רעועים הם מאד ואינם יכולים לעמוד גם בפני בקורת מצוייה, הנה ינעם לי מאד להודות, כי טובות ונכוחות מאד הן הראיות, שעל פיהן יוכיח המחבר את קדמות השחיטה בתמונתה אשר לה היום, ובכל לבי הנני נותן לפעלו צדק ברבר הזה. הראיה מן הקראים, שהם לפי עדות הד"ר הרכבי שרידי פליטי הצדוקים, תוכיח לנו כי היתה השחיטה ורובי הלכותיה (חלודה, דריסה, הגרמה וכי) נהוגה אצל היהודים עוד לפני הפרד הצדוקים מעל הפרושים¹⁾, והראיה מן הכותים תוכיח לנו

¹⁾ הרמב"ם (ח"ש פ"ד הלכה ט"ז) פוסק להלכה: „אלו הצדוקין וכו' והלמידותן וכל הטושים אחריהן שאינן מאמרים בתורה שבפל פה שחיטתן אסורה. ואם שחטו בפנינו, חריזו מותרת. שאין איסור שחיטתן אלא שמא יקלקלו, וחס אינן מאמינין בתורת השחיטה, לפיכך אין

כי עוד הרבה מאות שנים לפני זה קבלו הכותים את דתי השחיטה מן היהודים. ואם גם נודה לדברי קירכהיים¹⁾ כי עד ימי אלכסנדר מוקדון היו היהודים עם הכותים באהוה וריעות, ורק מימי אלכסנדר ואילך חדל להיות כל שית ושיג ביניהם, בכל זאת יותר תתקבל על הלב השערת המחבר, כי מנשה הכהן, אשר יסד את ההיכל על הר גריזים, הוא אשר הנהיג את שחיטת היהודים בין הכותים, בראשונה אולי רק לצרכי המזבח, אבל אחרי כן התפשטה גם לשחיטת חולין.

ראית המחבר מן המאמר הידוע „וחנן כהן גדול בטל את הנוקפים“ כלומר את המכים²⁾ על ראש השור לפני השחיטה, והתקין להם טבעות להכניס את צווארי השורים לחוכן — הראיה הזאת תוכל להוכיח לנו רק כי היתה השחיטה בבית המקדש מן הצואר ולא מן העורף, מה שלדעתו איננו צריך לראיה כלל, כי בכל פעם שזכרה שחיטה בתורת כהנים נמצאה תקרובת הדם בצדה, ובשחיטה מן העורף אין מקום לקבלת דם. אולם המחבר אומר: „אי אפשר לשער כי נהגו בבית המקדש בדקירה בעורף, יען כי הטביחה הזאת אסורה לעשותה גם יחד עם השחיטה“³⁾, באשר מסבבת

נאמנו לומר לא קלקלנו“. ברור הדבר כי במלות „וכל הטועים אתרוחן“ מונחו על הקראים שבימינו שהוא חושב אותם לחלמדי הצדוקים (כדעת הר"ר הרמב"ם). אולם מדבריו „והם אינן מאמינים בתורת השחיטה“ אין להקשות על המחבר המוכיח בצדק, כי היתה השחיטה עוד בימים הקדמונים מקובלת אצל כל מפלגות ישראל וא"כ גם אצל הצדוקים. לדעתו, כונת הרמב"ם היא, שהצדוקים והקראים הטועים אחריהם אינם מאמינים בתורת השחיטה של הפרושים, כי אם מתמירים בה הרבה יותר מן הפרושים (כמו למשל בשחיטת הורידים ובכל הדברים השייכים להיקת הדם). ואע"כ דליכא מדי דלדיחה הוי שרי ולדידן הוי אסור, בכל זאת אינם נאמנים לאמר לא קלקלנו, משום דכבי האי גוונא השורי, אלפני עור לא התן מבשול, אחרי אשר בעיניהם של הקראים גוים כלם בתזקת אוכלי נבלות הם, ולמה זה ידקדקי לשחוט בעדם כראוי. תדע לך שכן היא כונת הרמב"ם, שחרי מקור החלכה הזאת היא חברייתא (חולין ג' ע"ב), שחיטת כותי מותרת, בד"א כשישראל עומד על גביו, וכמו דאוקמה אביר, ואע"כ דנמנו אח"כ על שחיטת כותים ואסרוה מ"ט, צדוקים ובויסותין לדידן, ככותים קודם שעשאו כנכרים דמי“ (מלשון הכסף משנה). ובנוגע אל הכותים תלא לית מאן דפליג שהיו מודים בשחיטה, ואע"כ דלא כתיבא אחויקו בה, וכל מצות שחויקו בה מדקדיקין בה הרבה יותר מישראל.

אולם ר' בצלאל בחשובותיו (חובא בהש"ך לסי' ב' סעיף ט') מחלק בין הצדוקים שבזמן הקדום ובין הקראים שבזמן הזה. לדעתו כיון שהקראים אינם אוכלים משחיטת ישראל, שחיטתן אסורה אפילו ישראל עומד על גביו. אבל כנראה החמיר ר' בצלאל לא מפני שהוא חולק בדרינא על הרמב"ם, כי אם למגדר מלחא, כי לא לכבוד הוא לנו בעלי הקבלת, להראות כי התנו עומדת בשפל המדרגה מדתם, ולאכול משחיטת הקראים בשעה שהם אינם אוכלים משחיטתנו.

¹⁾ עיון: דור דור ודורשו חלק ראשון, צד 88.

²⁾ המחבר שבאר את המלה „נוקפים“ = „מכים“, צדק רק על פי הירושלמי (סוטה), אולם מחננד אל המסור לנו בשם שמואל: „היו מסרטיין לעגל בין קרניו, כדי שיפול דם בעינו, אתא איתו ובטייל משום דמחזי כו מימא“. (סוטה מ"ח ע"א). והביאור הזה נתקבל מהר"ם זת"ש בפירושיהם למשנה דמעשר שני. אבל הנמרא מביאה שם „במתניתא הנא שהיו חובטין אותו במקלות בדרך שעושין איתו לפני עבודה זרה, אמר להם (וחנן כה"ג): עד מחי אחם מאכילים טרפות למזבח, שמא נקבה קרום של מוח (ובקרבונית תלא אי אפשר לשבור את עצם הגלגולת ולבדוק!) עמד ותתקין להם טבעות בקרקע“. חברייתא הזאת תוכל להתפרש על פי דעת המחבר שלפי דעה היא הנכונה, אגב אירחא אעיר בזה, כי מתדבור „עד מחי אחם מאכילים טרפות למזבח“ (שזכר גם בחירושלמי מע"ש ובתוספתא סוטה) יש מקום להביא ראיה לקדמות המשנה ד„אלו טרפות“, מה שהוכחתי כבר במקום אחר בראיות שונות וחזקות.

³⁾ פה אוסר המחבר דקירה בעורף אחר השחיטה, ולמעלה צד 86 בהערה הוא אוסר הכאה על הראש אחר השחיטה מבלי להראות את המקור. גם בזה שעה בדבר חלכה. „היה ידוע מן“

היא הבלעת דם באיברים (חולין ק"ג). זהו באמת מה שנקרא, "תלי תניא בדלא תניא". הדקירה בעורף אסורה רק משום גזל הבריות, אם שוחט הוא על מנת למכור את הבשר לאחרים; אבל איזה גזל יש בדבר הקרב למזבח? אבל כי לא היתה העריפה נהגת בבית המקדש, זהו דבר שהוא למעלה מכל ספק, העריפה היתה משמשת רק לעגלה ערופה ולפטר חמור שלא נפדה בשה, אבל לא למה שקרב לגבוה או למה שעולה על השלחן. בכל ספרותנו העתיקה אין זכר לזה.

לו היה צורך להוכיח כי הטבעות שהתקין יוחנן כהן גדול, היו משמשות לשחיטה מן הצואר ולא לדקירה מן העורף, כי עתה היינו יכולים להביא על זה ראיה שאין עליה תשובה מהתלמוד הירושלמי (מע"ש פ"ה וסוטה פ"ח). שם נאמר, כי "הטבעות היו רחבות מלמטן וצרות מלמעלן" אם כן היה עורף השור (שהוא יותר רחב) פונה כלפי הקרקע, והצואר כלפי מעלה. לו היתה שם דקירה בעורף, כי עתה היו הטבעות צריכות להיות קצרות מלמטן ורחבות מלמעלן.

בכל אופן חמים דעים אני עם המחבר, כי לא לבד השחיטה מן הצואר, אבל גם עקרי ההלכות של שחיטה (שהייה, דריסה, חלידה וכו') היו מקובלים באומחנו מימות עולם ומשנים קדמוניות. ובכל זאת אומר, כי לא טוב עשה המחבר, בהעמידו בראש הפרק הראשון של החלק השלישי מספרו את השאלה: "מנין לשחיטה מן התורה?", כמדומה לי שהמחבר היה יכול להעמיד גם בסוף הפרק את השאלה: "מנין לשחיטה מן התורה?"

לו שאלני אמשי: "מנין לשחיטה מן התורה?" הייתי אומר לו: בני הלא זיל קרי בי רב הוא! הלא מקרא מפורש הוא בספר דברים פרק י"ז: "על פי התורה אשר יורוך ועל המשפט אשר יאמרו לך תעשה, לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך ימין ושמאל". האין די לך בזה? ואיך איכל להוכיח לך על פי כללי הדקדוק, כי אם שהיא או דרס או שחט בסכין פגומה שחיטתו נבלה, אם חכמי התלמוד בעצמם אומרים, כי כל זה איננו מפורש בתורה כי אם קבלה בידם¹). אם מאמין אתה לחז"ל — טוב, ואם לא — קצר כה אני להושיעך במעט הדקדוק אשר בידי.

VIII.

המחבר הוביש אותי משברי!

בהקדמה לספרו יבטיח המחבר לקוראיו לכת בהכרך הראשון שיצא לאור פרק (ד) בשם "מנין לבדיקה שהיא לשמירת הבריאות". אעפ"י שהמחבר אומר, כי נגע בהענין הזה אך בקצרה, בכל זאת משך הפרק הזה את לבי אליו בחזקה. הבה נא ואראה, אמרתי בלבי, את היסודות שעליהם כונן המחבר את שיטתו! מרבית הקוראים יודעים, כי אני כותב הטורים האלה, הנני מתנגד מוחלט להשערה ההיגיונית של הלכות טרפות, שאני חושב אותה לדעה נפסדה וכוזבה, שתוכל להביא לדתנו נזק ותקלה יותר הרבה מכל לגלוגי הד"ר ווינצער וכל כת דיליה. אני אין לי אלא דברי רב האומר (בראשית רבה פ' מ"ד): "לא נתנו המצות אלא לצרף בהן את הבריות" (כלומר לצרף את הכסף מן הסוגים ולהבדיל את ישראל מן העמים). "וכי מה איכפת ליה להקב"ה — מוסר רב לשאול — למי ששוחט מן הצואר או מי

¹ גם בדיני שחיטה אצל הכותים נאמר בפירוש: "אחזקו אע"ז דלא כתיבא" (חולין).

ששוחט מן העורף? אלא לא נתנו המצות אלא לצרף בהן את הבריות". אל המאמר הזה לא תתנגד כלל דעת רבנו משה בן מיימון, כי משפט המאכלות האסורות בכלל יש להם מטרה רמה ונשגבה — להנך את בני ישראל על פי דרכי המוסר, ולהרגיל את נפשם מנוער במדת ההסתפקות והרתקת המותרות.¹

אמנם כי שבעים פנים לתורה, ואחד משבעים פנים אלה תוכל להיות גם ההשערה ההיגיונית, וכך היתה באמת. אחדים מחוקרי דתנו בימי הביניים השתעשעו בהשערה הזאת ויבארו על פיה את כל המצות שבתורה. לפי מצב חכמת הרפואה בימי הביניים לא היה הדבר הזה כבד לעשותו. כל המחלות ותרופותיהן התבארו אז על ידי ארבעה הנוזלים שבגוף שבדו חכמי יוון מלכם (מרה אדומה, מרה לבנה, מרה ירוקה ומרה שחורה) ועל ידי ארבע הסגולות אשר בטבע כל הנמצאים (קור, חום, יובש ולח). מפני מה דבר פלוני מזיק לגוף? פשוט מאד! מפני שדבר פלוני יש בו מסגולות החום והיובש, ועל כן בבואו אל הגוף פנימה יגביר את המרה האדומה ואת המרה השחורה. ובהפגש שתי המרות האלה בהגוף תולד מחלה פלונית. אבל מנין לנו שדבר פלוני יש בו מסגולת החום והיובש, ומנין לנו שהסגולות האלה תגברנה את המרה האדומה ואת המרה השחורה, ומנין לנו ששתיהן יחד תולדנה מחלה פלונית? את כל אלה לא נועז אז איש לשאול. כן הוא על פי דרך החקירה, והס כל בשר!

לא כן הוא בימינו היום. הפתולוגיא עלתה למדרגת חכמה מדויקת, שאיננה נופלת כמעט בדיוקה מחכמת החשבון. עתה לא נוכל עוד להשתעשע בהשערות פורחות באויר. הן לנו — תאמר הבקורת היום — דברים מדויקים ומסוימים, שאוכל להבחין את אמתהן בפלס הידיעות שרכשנו לנו, ואם אין, גש הלאה עם כל השערותיך!

אם נשים לב אל הלכות טרפות המבוארות במשנה ובגמרא חולין, ונתבונן אליהן מבחינת ההשערה של „שמירת הבריות“, אז על כרחנו צריכים אנחנו להניח אמת משתי אלה: או שההלכות האלה אין להן כל ענין עם שמירת הבריות וכלן נתנו רק לתועלת הנפש ולא לתועלת הגוף, או — שיוצרי ההלכות האלה, יהיו מי שיהיו, שחיו בזמן קדמון מאד, היו להם ידיעות כוזבות בהכמת הרפואה המתנגדות לידיעותינו היום, וא"כ כל ההלכות האלה עומדות על יסוד רעוע מאד. אולם ההנחה השנייה הזאת בלי כל ספק לא נכונה היא. מורי דתנו הקדמונים הניחו ליסוד תורת הטרפות כלל גדול לאמר: זה הכלל כל שאין כמות חיה — טרפה. ואם נתבונן אל פרטי ההלכות לבחון אם מתאימות הן אל הכלל הזה, אז נשתומם לראות, כי חכמינו ז"ל כבר ידעו, כי המחלות בכלל תעוללנה שנויים נראים לעין בהאברים הפנימיים של החולה, מה שלא ידעו חכמי יוון הקדמונים, ועל פי השנויים האלה הבינו חז"ל להבדיל בין מחלות עוברות הנוחות להתרפא למחלות קבועות שמביאות את בעל החי החולה במשך זמן ידוע לידי מיתה. בדברים אחרים: חכמינו מורי דתנו יסדו לעצמם, לצורך הדת, חכמת הפאתולוגיה כאלפים שנה לפני הוסד החכמה הזאת באירופה. אנשים כאלה לא יכלו לדבר דברים אשר אין להם שחר. הנני שואל איפוא, היש לנו הצדקה

¹ „מכלל כונת התורה השלמה גם כן לתריחיק התאוות ולמעטם בכל יכולה... וכבר ידעת שרוב תאות החמון ושלותם אמנם בחרבות בטאכל וכשתח, ווחי הטבטל לשלמות האדם... ולזה עשת השם יתעלה החבולת בתתו לנו מצות שיבטלו זה החכלית... ומגז מכל מה שמביא לרוב תאוה ולתנאה לבר“ (טורה נבוכים, חלק ג' פרק ל"ט).

להחליף את הכלל שנתנו לנו הכמינו באחר: "זה הכלל, כל שבשרה מזיק לבריאות — טריפה" ולדרוש מהאחרים דין וחשבון, עכ אשר אסרו דברים רבים שאיננו מזיקים לבריאות כלל?

הנני לבאר את דברי במשלים שונים, אשר רבינו גם איש אשר חכמת הפאטולוגיה מוזרה לו. המשנה אומרת: בהמה שנחתכו רגליה מן הארכובה ולמטה כשרה, מן הארכובה ולמעלה טרפה. כל איש יבין, כי ביחס אל חיי הבהמה עצמה יש הבדל גדול בין שני האופנים האלה: במדה שיתרחק החיך האבר מגוף הבהמה, כן תמעט הסכנה הבאה על ידי החיך הזה, אבל הבין לא אוכל, איך ותחכם המחבר לבאר לנו, מדוע בהמה שנחתכו רגליה בזדון או בשגגה, ומיד נשחטה, מדוע בשרה מזיק לבריאות האדם האוכל אותו, אם נחתכו רגליה מן הארכובה ולמעלה, ואיננו מזיק לבריאותו, אם נחתכו מן הארכובה ולמטה?¹⁾

משל אחר: איש הכה בחנית חדה את בהמתו בין צלעותיה, הבהמה נשחטה מיד והשוהט בא לבדוק את ריאתה, אם נגעה החנית בה אם לא. אם הריאה היא שלמה, אז יאמר השוחט, כי הבהמה היא כשרה, בהמה כזאת לולא נשחטה היתה יכולה לחיות ימים רבים, המכה בין צלעותיה היתה יכולה בנקל להרפא, אולם אם נקבה הריאה, אז יאמר השוחט, כי הבהמה היא טרפה, יען אין כמות חיה. לולא נשחטה הבהמה מיד, כי עתה היתה מתה מעצמה אחר שנים שלשה ימים. הבהמה שואפת רוח אל קרבה, והרוח נכנס דרך הסמפונות ודרך הנקב אל בית החזה, ומעט מעט הוא מחכנס שם במדה גדולה מאד, ולוחץ את הריאה ומצמק אותה, והבהמה תהדל לשאוף רוח. מצב כזה יקרא בפי הרופאים בשם "pneumothorax", כלומר רוח בבית החזה. אבל מי יבינני בינה, מדוע בשר בהמה שניקב דופנה לבד איננו מזיק לגוף האדם האוכל אותו, ואם ניקבה ריאתה ומיד נשחטה, אז בשרה מזיק להאדם ומביא אותו לידי הלאים רעים ונאמנים?

שאלות כאלה נוכל לשאול עד כדי מאתים וחמשים ושש, כמנין הסעיפים אשר בשלשים ושנים הסמנים של הלכות טרפה בשולחן הערוך. כל הסעיפים האלה בכל פרטיהם ודקדוקיהם מתבארים בנקל על ידי הכללים שהניחו חז"ל בעצמם ליסודי הטרפות (כמו: כל שאין כמיה היה טרפה, כל יתר כנטול דמי, אין מוסיפין על הטרפות), אבל לא יתבארו על פי הכלל, "כל שמזיק לבריאות הוא טרפה" שהניחו הד"ר דעמבא וחבריו.

בראותי את הד"ר נאסטיג יושב ודורש בספרו "סאציאלהיגיניעניע דער יודען" על הלכות טרפות, וקורא לחז"ל בשם הכבוד "דיע היגיניעניקער דעם תלמוד'ס" אמרתי בלבי: מה אוכל לדרוש מאיש שאיננו, כפי הנראה, לא רופא ולא תלמודי, כי אם פילוסוף בעלמא? אבל אם איש כהד"ר דעמבא שהוא רופא מוסמך, וגם למד מסכת חולין, מבטיח בהקדמתו את קוראיו להראות להם, "מנין לבדיקה שהיא לשמירת הבריאות" — מיד עשיתי את אזני כאפרכסת, ובכליון עינים החלתי להפש אחר המאמר ההוא, אבל אהה! תקותי היתה למפה נפש!

¹⁾ על כיוצא בזה כבר נחבט בעל ספר החנוך.

את המאמר: „מנין לבדיקה שהיא לשמירת הבריאות“ לא מצאתי לדאבוך לבני בנות הספר; אבל במקומו מצאתי מאמר אחר הנקוב בשם: „האם נחוק לבטל את הבדיקה?“

כרעם בגלגל הלמה ומחצה את ראשי השאלה הזאת, נחוק! אבל, אל אלקים משנבי, לנחיצות מה זו עושה? האם אי אפשר להמתין כלל. אמנם אין כל ספק, כי השאלה היא „אם יש צורך לבטל את הבדיקה?“ אבל מי ידרוש לבטל את הבדיקה? האמנם קבל המחבר אלפי מכתבים, החומים ברבוא רבבות הותמים, הדורשים ממנו לבטל את הבדיקה במהרה בקרוב? או אולי כבר התאספו מאה ואחד רבנים לעיין בשאלה זו, ואנכי לא ידעתי?

אספה של מאה ואחד רבנים — למנוחת לבני — עוד לא התאספה. גם האנטר סמיטים צוררי השחיטה לא יערכו גם הם מלחמה נגד הבדיקה, אולם תחת זה נמצאו אנשים בקרבנו האומרים „כי מטרת החקים והמשפטים בתורת משה וחז"ל — היא רק מטרה דתית ולא יותר, ואם יקרה לפעמים כי איזה חק ומשפט יתאים לשמירת הבריאות הנה הוא רק במקרה“ (צד 249).

אמנם אהה! יש ויש אנשים כאלה בקרבנו. והם כל שלומי אמוני ישראל, אהה! הלא כזאת חשבו וכזאת יחשבו מימות עולם ועד היום הזה; ומן המחשבה הזאת הלא רק צעד אחד אל הכפירה הכללית בתורת — נאסטיג ודעמבא, חלילה, צא וראה עד כמה פשטה כפירה בישראל, עד כי גם ראש החרדים באשכנז הרב הגאון ר' שמשון כמה פשטה כפירה בישראל, עד כי גם ראש החרדים באשכנז הרב הגאון ר' שמשון הירש ז"ל מפראנקפורט לא נקה ממנה! הלא כה דבריו: „אמנם הביטה וראה, הן האיסור הזה (איסור טרפות) איננו בגלל „מחלת הגוף“, רק עליון לחיול מהם מפני דברים נשגבים מאלה, ואשר ביהוד בגללם עליון למנוע עצמד ממאכל טומאה ותועבה, הלא היא מפני מחלת הקדושה של „הנפש והרוח“, אף בגלל אשר יסבבו חלישות ואי כשרון עוד לתעודת איש ישראל“; ואף כי לא עמדה המחשבה הזאת לשטן לעמנו לעמוד ולהתקיים זה יותר משלשת אלפים שנה, בכל זאת לא יכול המחבר ל„הבליג ולהתאפק“ בתוכחתו עד צאת החלקים הבאים מספרו לאור. זריזין מקדימין למצות. אמת הדבר, כי לא נגד הד"ר ר' שמשון הירש ז"ל מפראנקפורט יצא המחבר להלחם בעד שטתו, כי אם נגד הד"ר ווינער, הרב מאפעלן, הדורש בספרו הנ"ל לקרוא אספה כללית מרבני זמננו, לבטל את כל דיני המאכלות האסורות. בשביל הד"ר ווינער, שכבר הלך לעולמו, גם כתב המחבר את החלק השלישי מספרו, ויקרא אותו בשם „ודע מה שחשיב“. נראה נא איפא, מה היא התשובה אשר יתן המחבר בפניו, להשיב לדורשי תקונים בדת? הנה יש אנשים (והם הרוב הגדול מבני עמנו) אשר יאמרו: „אנחנו לא נדע ולא נחפוץ לדעת מאומה; את הדת הזאת, כמו שהיא, נחלנו מאבותינו ואבות אבותינו, ואת הדת כמו שהיא נחפוץ להנחיל לבנינו אחרינו, ועל כן אין צורך לנו בתקונים“. תשובה פשוטה כזאת נוכל להבין ולכבד אותה בלבנו. אבל יש גם אנשים אשר יאמרו: „אם נדע את מטרתן של „המאכלות האסורות“ או לא

(¹) ספר „חורב“ מתורגם עברית על ידי מ"ז אהרנזאהן, ווילנא חרמ"ה, צד 116. ועיין דברים נחמדים על אדות זה בתמאמר „שמירת איסורי אכילה“ להרב משה יצחק אשכנזי ס"ט מטרינסט בהאסיף לח' נ. סאקאלאוו, שנת חרמ"ז צד 238.

נדע אותן, אבל זאת ידענו כי ההלכות האלה הן שעמדו לאבותינו במשך אלפים שנה להתקיים בין אומות העולם ולבלתי החבולל בהם. סכנת החבוללות עיד לא עברה מעל ראשנו; ונהפוך הוא, הסכנה הזאת גדולה היא עתה מאשר לפנינו, ועל כן, אם לא תחפצו כי יכהד ישראל מגוי, אל נא תעירו ואל נא תעוררו את השאלה הזאת...".

התשובה הזאת, אף כי לא ברגש האמונה החמה יסודה, כי אם ברגש האהבה לעמנו — אבל גם היא, אדמה, תוכל להתקבל על הלב.

ומה יעשה המחבר שלנו? המחבר נגש גם הוא אל השאלה הזאת ורוכב על סוסו „שמירת הבריאות“. ובריאותו בדמיונו את השרפה אשר הצית הד"ר ווינער בבית ישראל, ויאמר להציל מפני הדליקה „מזון שתי סעודות“! קחו לכם את גיד הנשה, את החלב ואת הבשר והחלב, קחו לכם את כל המאכלות האסורות ועשו אחם כטוב בעיניכם, אבל אל תגעו בשחיטה ובבדיקה אל תרעו! שתייהן יחד „מטרה קדושה ונעלה“ להן לשמור את בריאותכם היקרה מאד.

האומנם נבצרה מאת המחבר להוכיח, כי גם דיני גיד הנשה, דיני בשר וחלב ודיני פת ושלקות כלם יחד מותרים לשמור על בריאותנו?

האומנם לא עלה על לב המחבר, כי בשטחו זאת הוא ניתן הרב בידי מתנגדיו, בתתו פתחון פה לדורשי תקונים בדת לאמרו: אם חקי הטרפות מותרים להגן על בריאותנו, מדוע זה לא נעשה לנו שלחן ערוך חדש, המתאים עם תורת ההיגיינע החדשה יותר מהשלחן ערוך של רבנו יוסף קארו?

אולם הזהר הזהירו את המחבר מלכת בדרך זו המלאה תחתים, ועל כן יתחכם בהקדמתו להעמיד שאלה כזו: „היש לדיני הטרפות שבתלמוד מלבד ערכם הדתי גם תעודה רמה לשמור על בריאות העם?“ את המלים „מלבד ערכם הדתי“ הדיפס באותיות גדולות, למען תהיינה לו כתיבס בפני הבקורת. — אבל אדוני, יענוהו המתקנים, הלא „ערכם הדתי“ לדבריך הוא „שמירת הבריאות“ ושני הדברים האלה לשטתך דבר אחד הם. ומדוע זה איפא לא נגביל את „ערכם הדתי“ בבואנו לחדש את פניהם על פי תורת ההיגיינע החדשה? הן לא אל החרדים ידבר המחבר את דבריו אלה, כי אם אל הדורשים תקונים, האומנם ואמין בתומו כי ירתעו לאחוריהם מפני שלש המלים האלה?

ומה כל החרדה הזאת אשר חרד המחבר? הן עוד לא נשמע, כי ממחרים המה רבני הדת בארצנו להתאסף לאספה כללית כדי לבטל דיני טרפות, ויש לקוות כי לא יתאספו הרבנים למטרה זו בטרם יצא הכרך השני של ספרו לאור. ומדוע זה ימהר ויכפה עלינו הר כגיגית לקבל את תורתו מבלי כל נתינת טעם לדבריו? מדוע לא הביא לכל הפחות ראיה אחת לשיטתו מן הראיות הרבות, הנמצאות בלי ספק בילקוטו, כעין הראיות שהביא להלכות שחיטה? תחת זה הוא מעמיד על הפרק שאלה חדשה בישראל: „האם נחוק לבטל את הבדיקה?“

תשובת המחבר היא כמובן, שלא נוכל לבטל את הבדיקה, וטעמו ונמוקו עמו. הוא בקר בתי מטבחים רבים בארצות אירופה וברוסיה, ונוכח כי הוועטרינארים והפעלדשערים הממונים על ההשגחה הוועטרינארית, עושים את מלאכתם רמיה ולא ימלאו את תפקידם. הסבה לזה היא, כפי הנראה, כי הוועטרינארים והפעלדשערים שותים מעט שכר בחו"ל ומעט יי"ש ברוסיה, בשעה שהשוטרים עושים את מלאכתם מלאכת הקדש באמונה, ויין ושכר לא יבואו אל פיהם. לפי זה ראוי כי נמתין מעט

בביטול הבדיקה, עד אשר יחדלו הפעלדשערים לשחות יין ושכר, ואז נשוב לעיין בשאלה זו שנית.

אבל אל נא יפול לב אדם החרד על דתו עליו! בין כה וכה והד"ר דעמבא „יוציא בקרוב ספר קצר כזה המכיל בקרבו הידיעות הנחוצות לחשו"ב מצד המדיצין — ללמוד גם פרק בחכמת הוועטערינאריא, והשו"בים „אשר כלם בני תורה“ בקראם את הספר הקצר הזה יהיו בין לילה לוועטערינארים גמורים, ואולה גם תמסר ההשגחה הוועטערינארית על ידם — ושלום על ישראל.

אבל אי שמים! מה ענין שמיטה אצל הר סיני? מה ענין השגחה וועטערינארית אצל בדיקה? איזה קנאה ותחרות יש בין שני הדברים השונים האלה, הרחוקים איש מאחיו כרחוק מזרח ממערב? היעלה על לב איש אשר לא הוכח בשגעון, להעמיד על הפרק את השאלה: „האם נחוץ לבטל את הרבנות בישראל“, אחרי אשר יש לנו בכל עיר ועיר ווראטשעבנוי אינספקטאָר? רופא העיר וההשגחה הוועטערינארית מטרחת שמירת הברואות של העם, והרב דמתא והבדיקה — מטרחת הדת ומצותיה; ואין שתי רשויות אלו נוגעות זו בזו כמלא נימא. לבטל את הבדיקה לא יהיה נחוץ גם אחרי אשר יחדלו כל הפעלדשערים שבעולם לשחות יין ושכר, כל עוד לא יחדלו יהודים שומרי דתם מקרב הארץ!

אבל כשם שלא יוכלו הוועטערינארים למלא את מקום השו"בים לעולם, כן לא יוכלו השו"בים למלא את מקום הוועטערינארים, גם אחרי אשר ידעו בעל פה את הספר הקצר אשר יאמר הד"ר דעמבא לעשות להם. וד"ר מוסמד להכמת הרפואה, שלמד את חכמתו במשך חמש או שש שנים רצופות, יאמר כדברים האלה! האמנם מאשר למדו השוחטים הלכות טרפות בהשלחן ערוך, די להם בספר קצר אשר יעשה להם, לדעת על פיו את כל חכמת הוועטערינאריא?

המחבר לא ירגיש ולא יבין, כי הצורך לעשות ספר קצר בעד השו"בים הוא הוא אשר יכה על קרקוד שטתו וידכאנה לעפר. אם במאמים וחמשים וששה סעיפים של הלכות טרפות אין די להגן על בריאותנו, עד כי נצרך עוד כמלואים להם לספר קצר של המחבר, אי"כ מה הועילו חכמים בתקנתם?

במקום אחר הראיתי, כי המחלות היותר מסוכנות אשר תוכלנה להתדבק מן הבהמה אל האדם, על פי רוב אינן עושות את הבהמה טרפה, וביחוד בראשית הגלות המחלה, בטרם הספיקה עוד הריאה להשתנות על ידה. רוב המחלות האלה מתדבקות מן הבהמה אל האדם על ידי נגיעה בלבד, גם אם לא יאכל את בשרה, כמו הנגע הסיבירי (מילצבראנד), עפוש הדם (סעפטויקעמיט) ורקבון הדם (פיעמיט), נשיכת כלב שוטה וכיוצא בהן. את כל המחלות האלה צריכים אנו להכיר עוד בטרם נשחטה הבהמה. כי בטרם יבוא השוחט לבדוק את הריאה, אם כשרה היא על פי הדת אם לא, וכבר תוכל המחלה להתדבק בו על ידי טפת דם שנפלה על שרטת קטנה בעור בשרו. להכיר מחלות כאלה על פי סמניהן עוד לפני השחיטה יוכל רק איש שקרא ושנה ושמם תלמידי חכמים במקצוע זה, ולא „מספר קצר“ ילמד זאת איש בעמדו על רגל אחת. הנני חוזר על דבריי. ההשגחה הוועטערינארית והבדיקה הן שני דברים שאינם נוגעים זה בזה גם בזמן. הראשונה היא ביחוד לפני השחיטה והאחרונה אחר השחיטה. והנה בראותנו כי תז"ל התירו לאכול את בשר המסוכנת, הנוכל להוציא מזה משפט, כי ההיתר הזה מתפשט גם על הנגע הסיבירי, ורקבון הדם, אסכרה

של העגלים ודומיהן? הלילה! יודעים אנחנו עד כמה הוקירו חז"ל את חיי האדם, עד שאין לך דבר העומד בפני פקודת נפש אלא שלשה דברים בלבד, יודעים אנחנו ג"כ כי חז"ל אסרו הרבה דברים המותרים מצד הדת, ואסורים משום שמירת הבריאות. ומשנה מפורשת היא בחולין (נ"ח ע"ב): „אכלה סם המות, הכישה נחש (או שנשכה כלב שוטח) מותרת משום טרפה ואסורה משום סכנת נפשות". (גם בזה הד"ץ דלמבא „פליג". כי לדעתו מה שמזיק לבריאות הוא אסור משום טרפה, ומה שמותר משום טרפה אינו מזיק לבריאות). מדוע לא נזכרו במשנה זו הנגע הסיבירי, עפוש הדם, ונגע השפה והטלפים? אבל אטו תנא כי רוכלא לחשוב וליזל? הלא כמה וכמה דברים יש בעולם שאכילתם או נגיעתם מזקת לגוף האדם, ומה שחשבה המשנה הוא בנין אב לכלם¹).

אבל מי ישפוט בכל מקרה ומקרה שיבא לידינו, היש בו משום סכנת נפשות אם לא? ישפוט מי שיודע לשפוט, על פי רוב יודע העם בעצמו מה שיוכל להביא לידי סכנה, אבל מתוך שהאדם בהול על ממונו, ויכול הוא לפעמים להביא את עצמו וגם אחרים לידי הלאים רעים ונאמנים על כן דואגות הממשלות המתוקנות להשגחה וועטערינאריות, שתוכל לאסור עלינו דברים הרבה, אעפ"י שהם מותרים מצד הדת. כן למשל, מחלת המרגלית או צמחי השחפת, שהותרו לנו מצד הדת; אם תמצא ההשגחה הוועטערינארית בזמן מן הזמנים, שהם יכולים להביא את האדם האוכל מבשר הבהמה המנוגעת בהם לידי סכנה, אז יהיה הבשר ההוא אסור לנו משום סכנת נפשות. ואם באחרית הימים תקום קאמיסיה וחתיר אותם, אז נאכל בשר כזה ולא נחוש, יען כי מותר הוא גם מצד הדת. לו היו צמחי השחפת אסורים משום טרפה, כי עתה היה איסורם איסור עולם, ולא הועילה כל קאמיסיה שבעולם להתירם.

X.

מחלת המרגלית או צמחי השחפת הם הסוס, אשר עליו ירכב המחבר בכל עת אשר יחפוץ להראות לנו את שטתו בחקר הדת בכל הודה והדרה. אבל נתבונן נא מעט ונראה כי — שקר גם הסוס הזה לתשועה.

רוב חכמי התלמוד מתירים את צמחי השחפת ואת הטיגורח משום טרפה. אולם חכמי אירופה שגו ימים רבים לחשוב, כי על ידי אכילת בשר בהמה מנוגעת בצמחי שחפת תוכל המחלה לדבוק גם בהאדם, והמיניסטרוים בפרוסיה הוציא בשנת 1882 פקודה לאסור מכירת בשר בהמה שנמצאו על ריאתה צמחי המרגלית. א"כ קשיא מהמיניסטרוים אדרבנן!

אבל, האה! בשנת 1892 ניסד ועד חדש של וועטערינאריום, שנמנו וגמרו להתיר את צמחי השחפת, ועל פיו הוציא המיניסטרוים בפרוסיה פקודה חדשה לבטל את האסור ההוא, וא"כ לא קשיא מידי.

אין כל ספק שחכמי התלמוד כלם (ובכלל זה גם ר' יוחנן שהיה נוטה לאסור ריאה שהעלתה צמחים) לא ראו כל סכנה באכילת בשר של בהמה כזאת. הם התירו לא רק את הבשר, כי אם גם את הריאה עצמה, (חזי הנך דקיימין כנדי כנדי ולא

¹ הרמב"ם (הלכות שחיטה פ"י ה"ח) מדויק בלישניה: או שנשכה נחש וכווצא בו במלה „וכיוצא בו" לא ישחטש בשום אופן בדברים האסורים מצד הדת.

אמר להו' ולא מיר' מה שמתנגד גם לדעת הקאמיסיה האחרונה בפרוסיה. והם לא שגו בדבר הזה. ובאמת יגזימו מעט חכמי ההיגיינע את הסכנה שהוכל לבוא להאדם מאכילת בשר בהמה, החולה גם בשחפת הריאה עצמה, וודעים אנהנו היום, כי מתגי השחפת כלים ונשחחים במדרגת חום של 60 מעלות, וא"כ בשר שנחבשל במדרגת חום של 100 מעלות אין בו מתגים חיים כלל, ובשעה שיש לנו הרבה ראיות מוכיחות המראות בעליל, שמחלת השחפת חוכל להתדבק באדם על ידי שתית חלב חי מבהמה מנוגעת במחלת הצמחים, אין לנו גם ראיה אחת, שתוכיח לנו בעליל שהאדם יחלה על ידי אכילת בשר מבושל או צלוי¹⁾. גדולה מזה ידענו, מתגי הנגע הסיבירי כלים ונשחחים רק במדרגת חום של 97 מעלות; ובכל זאת אכילת בשר מבושל של בהמות חולות בנגע הסיבירי לא תביא כל נזק להאדם. הד"ר מאיר²⁾ יספר מעשה שהיה, כי מאתים אנשים אכלו מבשר בהמות שמתו במחלה הנוראה הזאת, ואיש לא חלה מהם. ורק המשה אנשים שהתעסקו בהכנת הבשר לבישול, וא"כ נגעו בו עוד בהיותו חי, חלו במחלה זו ושלשה מהם מתו.

אבל מדוע זה היו, "החלמידים מזדנזין בדבר" ההיתר של ריאה שהעלתה צמחים, כמו שתספר לנו הגמרא? ענין הדבר כך הוא. יש כלל גדול בטרפות; וכי להוסיף על הטרפות יש? אין לך אלא מה שמנו חכמים³⁾; או כאשר ואמר רבי יוחנן: "אלו טרפות — דוקא", ועל כן אם יבא אחד מן החכמים לעיין באחת ממחלות הריאה, למשל, אם עושה היא את הבהמה טרפה או לא, עליו להחבוך בשני דברים: א) אם מחלה זו היא בכלל "כל שאין כמוה היה"; ב) אם נוכל על ידי שיקול הדעת להכניסה תחת הסוג של "ריאה שנקבה או שחסרה" ששינוי במשנתנו. ואם אין במחלה זו אחד משני התנאים האלה, לא נוכל להטריף אותה מצד הדת. החכמים (כמו ר' יוחנן ור' ירמיה), שהיו נוטים לאסור את מחלת הצמחים, חשבו כי יש בה שני תנאים אלו, ושאר החכמים שהחליטו להיתרה, חשבו את ההיפך. אין ספק בלבי, שכך יבינו סוגיא זו בחולין מ"ה כל לומדי התלמוד ויודעו, אולם את יסודי הפתולוגיה של סוגיא זו כבר בארתי במקום אחר.

אולם הד"ר דעמבא על פי דרכו יבאר סוגיא זו באופן אחר. לדעתו ר' יוחנן סבירא ליה כמשנה ראשונה של המיניסטרום בפרוסיה, ושאר החכמים סבירו להו' כמשנה אחרונה, ובהא פליגי: מר סבר יש בצמחי צמחי משום סכנת נפשות, ומר סבר אין בהם משום סכנת נפשות.

יעיין נא המחבר במסכת חולין ויראה, כי בביאורו זה הוא מוציא לעז על מדה המוסר של ר' יוחנן, הנודע לנו לבעל מדות רמות ונשגבות מאד.

ר' ירמיה מספר לנו שם, דכי אתו לקמיה דר' יוחנן (לשאל אותו על ריאה שהעלתה צמחים) היה משדר להו' לקמיה דר' יהודה בר' ש, דמורי בה משמיה דר' אליעזר בר' ש להיתרא, וליה לא סבירא ליה.

האם היתה הצדקה לר' יוחנן לעשות ככה? האם לא הכה אותו לבבו כי גורם הוא להאכיל טרפות לישראל?

¹⁾ Ziemssens, HdB. der speziellen Pathologie u. Therapie, Bd. III, S. 480—481.
²⁾ אם הטרפות הן לשמירת הבריאות, יקשה על הכלל גופו: מדוע לא נוסיף על הטרפות אם נמצא דבר שהוא מזיק לבריאות?

הלילה! בענייני אמונה ודת, האמת על פי הידיעה הפנימית "יש לה כח ועוז של האמת המוחלטת. רב מוסמך מבית דין גבוה, או נבחר מעדת ישראל למורה הדת, יש לו כח והרשאה להורות על פי ידיעתו הפנימית, וכל היוצא מפיו בענייני הוראה, אפילו טעה בשיקול הדעת, הוא כיוצא מפי הגבורה. ובפירוש אמרו רז"ל (ספרי פ' משפטים): "לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך ימין ושמאל — אפילו מראים בעיניך על שמאל שהוא ימין ועל ימין שהוא שמאל שמע להם". לפיכך היה יכול ר' יוחנן, מבלי אשר ייסרוהו כליותיו, לשלוח את האנשים שפנו אליו בשאלותיהם על דבר הצמחים לר' יהודה ב"ר שמעון דמורי בהם להיתרא. הם לא יאכלו טרפה גם לפי דעת ר' יוחנן, אחרו אשר יאכלו על פי הוראת רב מוסמך, שיוורה להם על פי ידיעתו הפנימית. לא כן הוא אם נאמר, כי ר' יוחנן חשב את הצמחים לדבר שיכול להביא לידו סכנה, כלומר, שעל ידי אכילת בשר כזה תוכל להתדבק באוכלו מחלת השחפת. האם ינעם לו כי ימותו השואלים על פי הוראת ר' יהודה, מאשר יהיו על פי הוראת עצמו? הנה אנכי למשל חושב, שאסור לחולה במחלת הלב לשחות יין, ואם ישתה יין הרי הוא מתחייב בנפשו. אולם יודע אני שאחד מחברי הרופאים יחשוב, כי מותר לחולה כזה לשחות יין. והנה בא אלי חולה כזה ושאל אותי, אם מותר לו לשחות יין; היש לי הצדקה לאמר לו: אדוני הנכבד, אל נא תשאל את פי בדבר הזה, כלך לך אל חברי פלוני והוא יתיר לך לשחות ככל אות נפשך?

XI.

שנים שלשה גרגרים נתן לנו המחבר משיטתו בחקר דתנו, ומי ימנה מספר השגגות התלויות בהם? שגגה גוררת שגגה. המחבר כנראה יבין מעצמו את האחריות הגדולה אשר עמס על שכמו. והנה הוא מוסר לנו מודעה למפרע: "בחקירותי על אדות הטרפות בהרתי לי דרך חדשה: בנשאי דע על "ראשי עקריהם" ובעזבי את הפרטים הקטנים" (צד IX). אמנם דרך חדשה היא, ואיש לא קדמו בזה. עד הנה חשבנו כי אין בכלל אלא מה שבפרט, כי "ראש העיקר" של איזה רעיון רק אז הוא אמת, אם על ידו יחבארו כל פרטי הענין שנחפוץ לבאר. קופערניקוס למשל לא מצא קורת רוח בשיטת הגלגלים של בטלמיו, מפני שעפ"י השיטה ההיא לא החבארו "הפרטים הקטנים" בתהלוכת כוכבי הלכת; ועל כן הקדיש כל ימי חייו למצוא שיטה חדשה בבנין העולם, שעל פיה יחבארו גם "הפרטים הקטנים" ההם, ולבל יהיה מספר היוצאים מן הכלל גדול בכמותו מן הכלל עצמו. אולם על פי הדרך החדשה שמצא המחבר, יקל מאד הדבר לבנות שיטות חדשות בכל ענפי החכמה והמדע. די לו להחוקר לשאת דע על "ראש העיקר" ולעזוב את הפרטים הקטנים שאינם כדאים להטפל בהם, וביחוד אם יתנגדו אל הרעיון החדש של ראש העיקר. ישאל נא המחבר את פי מאה רבנים, ויראה כי גם אחד מהם לא יותר לו אפילו סעיף אחד מכל "הפרטים הקטנים" שבהלכות טרפות.

(1) רש"י מפרש: "ומטרף נמי לא הוה טריף לית נחלייהו דלא שמיצא לית טריבית". וזוהו נכון מאד, בענייני אמונה ודת העיקר הוא הקבלה ולא שיקול הדעת. אבל אם חשב ר' יוחנן, כי הצמחים יוכלו להביא לידו מחלת השחפת, האומנם יביא אנשים לידו סכנה רק מאשר לא שמע זאת מרבי?

„כל זה, יאמר המחבר לפני זה, עוררני לבלתי השאר בחצי הדרך ולשום מעוני
 גם בשאלת הבדיקה והטרפות, לבחנה ולהקרה מצד תורת שמירת הבריאות בימים
 האלה ובזמן הזה. אמנם רחוק מלבי הרעיון להעביר תחת שבת הבקורת את כל דיני
 התלמוד בדבר הטרפות, ולו רק מסבה האחת כי העבודה הזאת כה גדולה ורבה, עד
 כי אולי לא יספיקו ימי שני חיי גבר אחד לבקר ולבחון בכור המדע וכו'... ואולם
 אם לא עלי המלאכה לגמור, אין אני בן חורין להבטל ממנה“...
 להעביר תחת שבת הבקורת את כל דיני התלמוד בדבר הטרפות ולבארם
 מצד תורת שמירת הבריאות, אולי באמת לא יספיקו ימי שני חיי גבר. כי אם
 אלף שנה יחיה גבר על פני האדמה גם אז, לדעתי, לא תהיה לאל ידו לעשות כזאת.
 לבאר אותם על פי הכללים שנתנו חז"ל בעצמם („כל שאין כמוה חיה“, „כל יתר
 כנטול דמיו וכו') יכול איש, שיש לו ידיעה מעטה בחכמת הרפואה, לעשות במשך
 שנה או שנתיים; וכבר נסה כותב הטורים האלה את כחותיו המעטים בדבר זה,
 ונוכח כי הדבר הזה לא יכבד מאד לעשותו. אבל לבאר את כל דיני הטרפות על
 פי שיטתו של המחבר הוא באמת דבר קשה מאד, וצריכא למיכול עליה כורא
 דמלחא... אבל הבקורת תוכל להוזיל לו מעט מן המקח. משלשים ושנים סמנים
 של הלכות טרפות בשלחן הערוך ובאר לנו המחבר רק המשה, ולו גם יהיו כלם
 מדיני טרפות הריאה שמצאו ביהודי חן בעיניו, אבל יבאר אותם לנו עם כל „פרטיהם
 הקטנים“. הבקורת תסתפק בזה ולא תבא בטרוניא עליו: כאשר יבאר לנו המחבר,
 מדוע בהמה שנמצאה על ריאתה אוניא יתירא כטרפא דאסא מזיק לבריאות, אז אולי
 נבין מעצמנו, מדוע בהמה בעלת חמש רגלים בשרה מזיק לבריאות האדם.
 אבל מדוע יחשוב המחבר כי איננו בן חורין להבטל ממלאכה זו? מי העמיס
 על שכמו את העבודה הזאת? אם נדר נדר המחבר, ילך אצל חכם ויתירנו. ועוד
 הלא דין מפורש הוא, שאין הנדרים חלים על „דבר שאין בו ממש“.
 לא רב אנכי בישראל ולא אפטרופוס להדת. אבל כבוד עמי וכבוד דתי נוגעים
 אל לבי כמו אל לב הרבנים ותופשי התורה. ואם הטף יטיפו את השיטה ההיגיונית
 בקהל רב, אם הודע תודע השיטה הזאת בגוים, והיינו לשחוק ולקלס אנחנו ודתנו
 גם יחד!

הנה לפני על השלחן ספר קטן בשחיטה ובדיקה — „אגרת מרדכי“ כתוב
 אשכנזית. ספרים כאלה רבים הם בשפת אשכנז, ונועדים הם לבעלי מלאכה זו,
 לשוחטים ובדקים בגרמניה, אשר לא ידעו קרוא עברית. מעודי לא שמעתי כי
 ירימו ספרים כאלה על נס ללעג ולשחוק. גם אין איש מבלעדי השוחטים, אשר
 ישום עליהם לב. ומדוע ילעגו להם? איש שאיננו כופר בכל, ר"ל איש שבכלל איננו
 מכחיש שיש צורך לבני אדם באמונה ודת, לא ירשה לנפשו לההל בנימוסים
 ומנהגים של דת נכריה לו, אחרי אשר אין דת בתבל, אשר לא יהיו לה מנהגים
 ונימוסים, דינים ודקדוקים היקרים ללב בעלי הדת ההיא והמובנים רק להם לבדם
 ולא לזולתם.

והגביע הזה התנחל בקרב משפחתך מדור לדור כסגולה יקרה. עתה הנה ישאלך איש לאמר: „מה מטרת הגביע הזה“? — „לשתות ממנו ויין!“ — תהיה תשובתך לו. החשובה הזאת היא נכונה אבל בלתי מספקת. אמנם כן, התועלת הפשוטה של הגביע היא לשתות ממנו ויין, אבל התועלת היא רק אחת מן המטרות של הגביע הזה — והיא המטרה היותר נמוכה והיותר שפלה. ומלבד התועלת יש עוד מטרות הרבה לו, יותר נעלות ויותר נשגבות. „הנה אנכי נותן לך חלק הגביע הישן והנושן הזה, שמפני כבודו קשה מאד לשתות ממנו ויין, וגם עשוי הוא על פי תבנית מדה ישנה מאד, לא לרות הזמן הזה, הנה אנכי נותן לך חלק הגביע הזה, גביע זהב חדש, קל ויפה, ועשוי על פי חוקי המדה החדשה. התעשה עמי הליפיון?“ הלא ירוק תירוק בפני! הלא בשאט בנפש חסב את פניך ממני, על אשר נועזתי להציע לפניך כדבר הזה!

הנה על הגביע הזה מפותחים ציורים רבים מעשה חושב וגם צעצועים ופטורי ציצים. רעיון הציורים גלוי לעין. למשל, על אחד מצדדי הגביע נמצאה תמונת איש נדכא ונענה, שידיו ורגליו מרותקות בשלשלאות של ברזל, והנה יד שלוחה אליו לנתון את השלשלאות ולהוציא אותו לחפשי... ציורים כאלה וכאלה יזכירו לך את דברי ימי אבותיך, את צרותיהם ואת מצוקותיהם, וגם את החסדים הגדולים אשר גמל לבני משפחתך האוהב הגדול ההוא. הזכרונות האלה יקרים אל לבך מאד, בדעתך כי יד האוהב ההוא נטויה עוד לעשות גם אתך וגם את ילדיך חסד ואמת. אולם מלבד הציורים, על הגביע מפותחים עוד מקלעות צעצועים ופטורי ציצים שונים, שרעיונם כמוס הוא מאחך. ויש אשר תביט שעות אחדות רצופות על הגביע אשר לפניך, בחפצך להעמיק חקר ולהבין את הרעיון הכמוס בהצעצועים האלה, אבל לשוא. „אמרתיו אחכמה והנה היא רחוקה ממני“. ובכל זאת, לא חסכים לי בשום אופן, אם אומר לך, למהוק את הצעצועים הבלתי מובנים האלה, ולפתח עליהם ציורים חדשים לפי דרכי הזמן הזה.

יש הלכה ויש אגדה — אמרתיו אז — החלכה המנה מספר לכל הציורים ולכל הציצים והפרחים אשר על הגביע, וחשומר עליהם למען לא ימחו ברבות הימים. האגדה — היא תשתדל לחקור ולדרוש אחר פתרון הציורים והצעצועים אשר על הגביע, להבין את טעמם ואת סודם, את הסימבאלים ואת הרמזים הכמוסים בהם. יש להצטער כי רבנינו המרבים מאד להתעסק במנין הצעצועים, אך לעתים רחוקות מאד יפנו את לבם לחקור אחרי פתרונם.

מן הדברים המעטים האלה יכול כבוד תורתו לראות, כי אינני מתנגד כלל להדעה כי חוקי תורתנו יש להם גם תועלת גופני. ובכל אופן לא אחשוב זאת לחטאת לאיש המשתדל לבאר מצוה זו או אחרת באופן זה. יסלח לי כבוד תורתו אם אעז לאמר לו יותר מזה. אל נא ישכח אדוני, כי אנכי אינני לא רב ולא מו"צ, כי אם חוקר חפשי, שחכמתו קדמה לתורתו (אנכי למדתי את התלמוד אחרי אשר כבר מלאתי את כרסי בחכמות היצוניות ואחרי אשר הייתי כבר לרופא), ולו גם היה דין מפורש בהשו"ע שאסור לבאר את הלכות טרפות למשל על פי חוקי ההיגיינע, גם אז לא הייתי מתנפל על איש שבא לעבור על הדין הזה. מה לי ולו? אנכי אינני אפטרופוס להשלחן ערוך. אבל דין כזה הלא לא נמצא בהשו"ע, ולדעתי

אני הרשות לכל איש לבאר את התורה על פי דרכו ובלבד שיהא באורו אמת או קרוב לאמת.

הנני ואנלה עוד טפה. לדעתי יש הפרש גדול בין תורה שבכתב לבין תורה שבע"פ בענין זה. התורה הכתובה תוכל להיות מבוארת בנקל על פי יסודי שמירת הבריאות וכיוצא בזה, לא כן היא התורה שבע"פ. כאשר בארתי במקום אחר השתדלו אנשי כנסת הגדולה, הפרושים הקדמונים והכמי המשנה שבאו אחריהם, לבאר את פרטי מצות התורה באופן כזה, אשר לא ישאר בהן מקום לתועלת חמריה, למען תהיה המצוה כלה קדש למטרות רמות ונשגבות. בדברים אחרים: הם השתדלו להפשיט מן התורה המונח דת ארצית ולתת לה תמונת דת שמימית בלבד. הדבר הזה היה נחוץ מאד לקיום האומה ולקיום התורה גם יחד. על פי דרכי זאת הוכחתי אז בדרשתי שגם הלכות טרפות אין להם כל ענין עם שמירת הבריאות. אמנם תועלת פשוטה נראית לעין יש בהם, אבל התועלת הזאת היא לא תועלת איש פרטי (שמירת בריאותו) כי אם תועלת האומה בכללה — שלא יתבוללו בני ישראל בעמים. נפלא הדבר כי אחרי כן ראיתי אנשים (בהמליץ) שהתאונו עלי לאמר: „כי מפשיט אנכי את קדושת הדת מעליה, באמרי, כי מצותיה נחנו כדי לשמור על עם ישראל לבל יתבולל באומות העולם ויאבד מן הארץ“. אבל מארר' דאברהם! אטו מלתא זוטרתיא היא גבי שמיא, כי יתקים גוי אחד בארץ המאמין באלהים אחד בשמים ובארץ? האין זו מטרה קדושה ונכבדה מאד? האם לא נאמר גם בנדון זה כי „אורייתא וישראל חד הוא“? נדמה נא בנפשנו, כי אבד ישראל מגוי, הלא אז תאבד עמו יחד גם התורה עם כל מטרותיה הנשגבות. הלא דומה זה למי שאמר: שבור את החבית ושמור את יינה. אם יש להתורה איזו מטרה שתהיה, הלא רק כל זמן שבני ישראל הם ישראלים, אבל כיון שיהדלו ישראל חלילה להאמין באל אחד, והתורה תהיה רק ספר עתיק יומין המונח באוצר הספרים באקספארד או באוצר הספרים בפטרסבורג, אז איני יודע איזו מטרה נשגבה תוכל להיות למצותיה? יזכור נא אדוני כי גם הרמב"ם בספרו מו"נ מבאר את כל המצות המעשיות על דרך זו. למשל, בשר בחלב נאסר לנו לדעתו מפני שהיה בישולו אחת מדרכי העבודה לעובדי האלילים בימים הקדמונים. ומצוה זו לא באה, לדעתו, אלא כדי להרחיק את ב"י מעבודת כו"ם ומהאמונה ברשויות הרבה.

אולם מה שאמרתי בדרך אגב שהלכות טרפות אין מטרותן לשמור על הבריאות — דבר זה לא מצא חן בעיני הד"ר דעמבא, שהבטיח בשנה העברה במכתבו בהמליץ ובהצפירה לכתוב ספר שבו יוכיח כי הלכות טרפות מטרותן לשמור את בריאות העם. והנה הוציא לאור את החלק הראשון מספרו, ותחת להוכיח את הדבר הזה בראיות ובמופתים, הסתפק בהתנפלו עלי האומלל, ולאמר שם כי מי שאינו מאמין בדבריו הוא מהרס את יסודי הדת וקרא עלי את הפסוק „מהרסיד ומחריבד ממך יצאו“. אז יצאתי כנגדו בבקרתו להראות לו, כי העבודה שקבל על עצמו לא חצלה, ואם יכתוב את ספרו בשפת רוסיה אז יביא בע"כ לדי הלול דתנו, לא מפני שאסור לעשות כזאת, כי אם מפני שאי אפשר לעשות זאת, כי אין חכמה הרפואה בעולם שהוכל לבאר לנו למשל מפני מה בשר בהמה בעלת ה' רגלים מזיק לבריאות.

ומה עשו מגינור של הד"ר דעמבא? המה יצאו בהמליץ ובהצפירה להחלפל

אם מותר לבאר את מצות החורה על פי ההיגיונע אם לא. מריה דאברהם! גם אנכי מודה שמוחר לעשות זאת, מותר לכל הדעות! אבל מה יושיענו זה? מדוע לא יצאו להוכיח כי אפשר לעשות זאת? מדוע לא ענו לי גם על אחת משאלותי הרבות?

אם כן, לא נכונה, יאמר כבוד תורתו, כי הד"ר דעמבא חבר ספר, על השחיטה ועל הבדיקה אשר בו יבאר בטו"ט כל יסודי הטרפות והשחיטה שהיו גם יסודות בחוקי שמירת הבריאות וכו' וכו' והולך ומראה בנסיונות הן על השחיטה והן על הבדיקה שכלם טובים ונכונים גם לפי חוקי ההיגיונע, עכ"ל כבוד תורתו. יחבונן נא אדוני אל ספרו של הד"ר ד', ויראה כי בחלק הראשון מספרו שיצא לאור עוד לא באר המהבר את כל הדברים האלה וכמעט לא נגע בהם, הוא רק מבטיח לעשות זאת בחלק השני שעדיין לא יצא לאור. אם יהיונו ה' אז נראה מה יהיו דבריו.

לאחרונה אעיר עוד על דבר קטן אחד: כבוד תורתו כותב במאמרו: "כמו שידוע מכה השעטנו שמפסיק כח ה[א]לעקטרי והמגנטיזמוס, שהיו הרופאים מקשרים עצמם עם החולים... כדי שיוכל הרופא על ידי הקשר לדבק רווחו עם רווחו של החולה שיגיד החולה הרפואה שלו".

לי הדבר הזה איננו ידוע כלל, ואדמה כי גם לשאר הרופאים הדבר הזה איננו ידוע. אני לכל הפחות לא אמתין עד שיגיד לי החולה את רפואתו, כי אם אני נותן לו את הרפואה, כפי אשר יורני רוח מבינתי, כפי אשר למדתי ממורי הרופאים או מפי הנסיון, רק בעלי הספיריטיזמוס ואמינו בדברים כאלה. וע"כ טוב יעשה כבוד תורתו אם יתיאש מן הבאור הזה לאיסור שעטנז.

אם כה ואם כה הנני מחזיק טובה לאדוני הרב על אשר צדד מעט גם בזכותי, והנני דורש בשלומי ובשלום כל הנלויים אליו ובשלום עדתו הנכבדה. המכבדו כערכו הרם

ד"ר י"ל קאצענעלסאן.